

Secció III. Altres disposicions i actes administratius

CONSELL INSULAR DE MALLORCA

DEPARTAMENT DE CULTURA I PATRIMONI

8135

Acord d'incoació de l'expedient de declaració com a Bé d'Interès Cultural Immaterial de Mallorca de l'obra de palma (Exp. 656/2023 segex 984959Z)

A la sessió de dia 28 de juliol de 2026, la Comissió Insular de Patrimoni Històric de Mallorca va acordar el següent:

I.- Incoar l'expedient de declaració com a Bé d'Interès Cultural Immaterial de Mallorca **l'obra de palma i el conjunt de coneixements, tècniques, pràctiques, oficis, expressions socials i mecanismes de transmissió vinculats al seu procés artesanal, com a manifestació singular del patrimoni cultural immaterial de Mallorca**. Tot de conformitat amb allò que disposen els articles 14 a 16 de la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears, i amb l'informe tècnic de 27 de juliol de 2026, que s'adjunta i forma part integrant del present acord.

II.- D'acord amb el que estableix l'article 15.3 de la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears, la incoació d'aquest expedient ja determina l'aplicació de les mesures de salvaguarda establertes en aquesta Llei.

III.- Notificar aquest acord a les comunitats, grups o persones portadors d'aquest patrimoni cultural immaterial i a l'ajuntament vinculat amb el bé cultural immaterial.

IV.- Publicar aquest acord d'incoació al Butlletí Oficial de les Illes Balears i **anotar** preventivament la incoació d'aquest expedient al Registre Insular de Béns d'Interès Cultural Immaterial, i comunicar-ho a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears perquè procedeixi a la seva anotació preventiva al Registre de Béns d'Interès Cultural Immaterial de les Illes Balears i a la vegada comuniqui aquest acord al Ministeri de Cultura per a la seva inclusió a l'Inventari General de Patrimoni Cultural Immaterial, d'acord amb l'article 14.3 de la Llei 10/2015, de 26 de maig, per a la salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial. ”

Al lloc i data de la signatura electrònica (7 d'agost de 2026)

El secretari de la Comissió Insular de Patrimoni Històric de Mallorca

Miguel Barceló Llompart

DESCRIPCIÓ

1. IDENTIFICACIÓ

NOM PROPI DE L'ELEMENT:

Denominació principal: Obra de palma

El terme normatiu, que prové directament del llatí, és *palma*. Això no obstant, en el parlar de Mallorca és viva i habitual la forma *pauma*, resultat de la vocalització de la consonant *l* quan aquesta precedeix una altra consonant. Aquesta variant fonètica es troba àmpliament arrelada en l'ús oral dialectal i forma part del patrimoni lingüístic associat a aquesta manifestació cultural.

Altres denominacions secundàries: *llata* (Capdepera), *llatra* (Artà), obra de *pauma*, artesanía del garballó.

2. TIPUS DE BÉ

Immaterial. Activitats productives, processos i tècniques artesanals tradicionals.

3. OBJECTE DE LA DECLARACIÓ

Constitueix l'objecte d'aquesta declaració el conjunt de coneixements, tècniques, pràctiques, vocabulari, oficis, expressions culturals i formes

de transmissió associades a l'elaboració artesanal de l'obra de palma a Mallorca a partir de les fulles del garballó (*Chamaerops humilis*).

3.1. IDENTIFICACIÓ DEL SUBJECTE O COL·LECTIU TITULAR DE LA MANIFESTACIÓ I LA SEVA IMPLICACIÓ

La comunitat portadora de l'obra de palma està integrada pel conjunt de persones, grups i entitats que participen activament en la conservació, pràctica, transmissió i difusió dels coneixements associats a aquesta manifestació cultural.

En formen part, principalment, les artesanes i els artesans vinculats a la tradició de la llata als municipis d'Artà, Capdepera, Andratx, s'Arracó, Galilea, Pollença i Alcúdia, així com les persones que conserven coneixements relacionats amb la recol·lecció de la matèria primera, la preparació de les palmes, l'elaboració de les peces i la comercialització tradicional dels productes.

També integren la comunitat portadora les associacions, entitats culturals, centres educatius i institucions que desenvolupen accions de recerca, formació, divulgació i salvaguarda d'aquest patrimoni, entre les quals destaca l'Associació Art de la Pauma, impulsada des del Parc Natural de la Península de Llevant.

La participació activa d'aquesta comunitat ha estat determinant tant en la preservació dels coneixements tradicionals com en els processos contemporanis de recuperació, valorització i transmissió de l'obra de palma.

3.2. ORIGEN

L'obra de palma té una llarga tradició documentada a Mallorca. La documentació medieval acredita la presència d'objectes elaborats amb palma almenys des dels segles XIV i XV a l'antic terme d'Artà. Diversos autors assenyalen l'existència d'un origen encara més antic, possiblement relacionat amb tradicions desenvolupades durant el període islàmic i, eventualment, amb tècniques d'aprofitament vegetal documentades des de la prehistòria insular.

Durant els segles XVIII i XIX l'activitat experimentà una forta expansió comercial, especialment a Capdepera i Artà, convertint-se en una de les bases econòmiques de la comarca.

4. MEMÒRIA

4.1. MEMÒRIA HISTÒRICA

La llata constitueix un dels exemples dels usos i costums tradicionals que s'han transmès oralment al llarg del temps i que conformen un ric patrimoni cultural resultant de la relació de l'ésser humà i el medi ambient. La seva història a Mallorca es desenvolupa principalment als pobles de la comarca de Ponent (Andratx, Galilea i s'Arracó), de la comarca de Llevant (Artà i Capdepera), i també a Pollença i Alcúdia.

L'anàlisi de l'evolució històrica de l'obra de palma es troba encara en una fase inicial. Allò que avui podria ésser interpretat únicament com una artesania residual ha experimentat, al llarg de la història, períodes de desenvolupament desigual, sovint difícils de reconstruir a causa de l'escassetat de testimonis documentals.

Les característiques mateixes d'aquesta activitat econòmica expliquen, en gran mesura, la manca de referències documentals, que només consten de manera esporàdica en les fonts escrites. Així mateix, la historiografia no ha dedicat, fins temps relativament recents, una atenció específica a l'estudi de la importància econòmica i social d'aquesta activitat. Només alguns viatgers dels segles XVIII i XIX s'hi referiren, probablement atrets pel caràcter singular i pintoresc que atribuïen a aquesta producció artesanal. No serà fins a la primera meitat del segle XX quan es començarà a plantejar de manera seriosa l'expansió de l'obra de palma com una possible alternativa econòmica digne de consideració. Finalment, a partir de la dècada de 1980, apareixen les primeres descripcions etnogràfiques sistemàtiques, que contribueixen a valorar adequadament aquesta artesania i a situar-la en el context de les expressions culturals tradicionals de Mallorca.

Tot i les similituds que l'obra de palma presenta, tant pel que fa a les tècniques emprades com a determinades formes i tipologies, amb la cistelleria nord-africana, així com malgrat l'origen islàmic que la tradició oral li atribueix, el trenat del garballó és conegut a Mallorca des de la prehistòria. De fet, les investigacions arqueològiques han aportat evidències fefaents de la presència de palmes trenades en diversos jaciments prehistòrics.

La informació actualment disponible no permet determinar amb certesa l'origen concret de les peces localitzades ni tampoc reconstruir-ne amb exactitud la forma original. Tanmateix, allò que resulta indiscutible és la constatació de la seva existència. Igualment, desconeixem quina era la distribució geogràfica del garballó en aquell període o si les mostres de trenat conservades en les empremtes de fang foren realitzades pels mateixos habitants dels jaciments.

La continuïtat d'aquesta pràctica durant els segles posteriors resta envoltada d'incertesa. Només disposam de testimonis orals que relacionen la introducció i difusió de l'obra de palma amb el període de dominació islàmica de l'illa.

Després de la conquesta catalana, les referències documentals continuen essent extremadament escasses, limitades a algunes mencions puntuals i de caràcter marginal.

No serà fins a l'arribada dels viatgers il·lustrats quan començaran a aparèixer les primeres al·lusions més explícites a l'artesanía de l'obra de palma.

L'any 1787, José Vargas Ponce, a la seva obra *Descripciones de las Islas Pithiusas y Baleares*, deixà constància de l'aprofitament de les palmes i fulles de garballó per a la confecció de cistells, cofins i altres manufactures, així com de la importància que aquesta activitat tenia en determinades localitats de Mallorca. Entre altres observacions, assenyalava:

«Las Palmas á mas de los dátiles, tan buenos como los de Berbería, y los negros que son mas azucarados y suaves, suministran palmas y hojas para cestos y cofres, y varias obras de primor que se trabajan en Pollenza y otras partes»

Igualment, destacava el pes econòmic d'aquesta producció en alguns pobles de l'illa:

«La industria de estos Pueblos está casi reducida á obras de palma, que en escobas se saca mucha para Marsella y otras partes»

Només dos anys més tard, el 1789, Jerónimo de Berard, en descriure la vila de Capdepera, destacava la importància de l'aprofitament dels palmitons com a recurs econòmic i comercial:

«Desde que los corsarios argelinos no les molestan, sus vecinos han fabricado casas más abajo del castillo... aquí hay más comodidad de agua y ricas tierras que podrían mucho más utilizar si la industria de labrar y aprovechar las palmas de los palmitos, que los vecinos montes les producen, no les llevase más comercio para el consumo de esta isla y la de Menorca, en que se ejercitan las criaturas de corta edad»

El naturalista H. A. Pagenstecher, a més d'interessar-se per la distribució geogràfica del garballó, deixà testimoni dels usos alimentaris associats a aquesta espècie. En les seves observacions descrigué la preparació i consum del cogoll del garballó, aportant una valuosa informació etnogràfica sobre les pràctiques quotidianes de l'època.

Tanmateix, entre tots els viatgers que visitaren l'arxipèlag, és l'arxiduc Lluís Salvador, al *Die Balearen* (1867) qui proporciona la descripció més completa i detallada de la indústria de la palma. A més de recollir referències relatives a aquesta artesanía a cadascuna de les Illes Balears, descrigué minuciosament les tasques de recol·lecció, preparació i elaboració de la palma, així com la diversitat de productes que es confeccionaven. Segons assenyalava:

«Las diversas industrias del trenzado desempeñan un papel muy importante; el trenzado es considerado como una ocupación doméstica en los pueblos, en la que se afanan principalmente las mujeres en sus horas de ocio. En Capdepera... casi todo el mundo se dedica a ello.»

L'interès de l'Arxiduc per aquesta activitat transcendí la mera descripció, ja que incorporà una important col·lecció d'obra de palma al Museu Balear que instal·là a Son Moragues.

Més enllà de les referències històriques conservades, tot sembla indicar que durant la segona meitat del segle XIX i bona part del segle XX l'obra de palma constituí una activitat artesanal d'una notable rellevància econòmica, especialment en determinats municipis, i que arribà a generar un moviment comercial considerable.

A finals del segle XIX, concretament l'any 1869, a través de la duana de Palma s'exportaren 50.000 quilograms d'obra de palma. Igualment, l'any 1866, per la duana d'Alcúdia se n'exportaren 41.800 quilograms, mentre que per la d'Andratx se n'expediren 28.900. Aquest volum de comercialització permet deduir l'existència d'una intensa activitat recol·lectora i productiva.

Probablement fou en el context d'aquest creixement comercial quan aparegué la figura del traginer o majorista, agent fonamental en l'organització i distribució de la producció. Segons Pep Terrassa, cap a l'any 1875 el gabellí Joan Moll (*Gargori*) aconseguí introduir cofes i senallets en el mercat artesanal de Barcelona. En aquest mateix context, l'Ajuntament de Capdepera impulsà la participació de la producció local a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, mitjançant una subvenció de cinquanta pessetes, el finançament del desplaçament de representants locals i l'enviament d'una col·lecció d'obres de palma.

Segons aquest mateix autor, a partir d'aquell moment la demanda augmentà de manera significativa. Les famílies combinaven les feines agrícoles amb la confecció d'obra de palma, mentre que durant les llargues vetllades hivernals s'organitzaven trobades comunitàries dedicades al trenat i a l'elaboració de peces.

En aquest context:

«Aleshores aparegueren nous traginers com l'amo En Colau Servera (*Pilé*) i l'amo En Tomeu Servera (*Pericus*)... Els traginers eren homes que tenien un comerç i anaven de casa en casa arreplegant l'obra elaborada; normalment pagaven l'obra amb productes del seu comerç, com podia esser sucre, farina o altres espècies i així augmentaven els seus guanys»

Malgrat aquests esforços orientats a una major racionalització de la producció, el treball de la palma continuava desenvolupant-se principalment en l'àmbit domèstic i mantenia un caràcter complementari respecte d'altres activitats econòmiques. Sobre aquesta realitat, l'arxiduc Lluís Salvador observava:

«Precisamente en Capdepera se está alcanzando en los últimos tiempos un notable desarrollo (...) puesto que la industria del trenzado se limita a empresas meramente domésticas y particulares, en las que participan en su tiempo libre mujeres, hombres y niños»

L'any 1893 s'iniciaren els primers moviments encaminats a la creació d'una cooperativa destinada a la comercialització de l'obra de palma. Aquesta iniciativa, impulsada pel vicari de Capdepera Gabriel Artigues i continuada posteriorment pel mestre Antoni Ferrer (*Cofeta*), tenia com a objectiu fer front a la crisi vinícola i reduir la dependència dels productors respecte dels traginers.

L'any 1899 es constituí a Capdepera la societat cooperativa "La Protectora", dedicada a la comercialització de l'obra de palma. El seu capital social es formà mitjançant accions de cinquanta pessetes, que podien satisfer-se en metàl·lic, amb obra de palma o bé a través de quotes periòdiques. La cooperativa disposava de magatzems, mitjans de transport i una xarxa comercial pròpia, i esdevingué també un important espai de sociabilitat per a la població local.

Posteriorment transformada en La Palmera, l'entitat arribà a disposar d'un conjunt de carros per a la distribució dels productes arreu de Mallorca i de diverses embarcacions que possibilitaren l'exportació cap a diferents punts de la Mediterrània. Durant les primeres dècades del segle XX, nombrosos indicis apunten cap a un període de creixement sostingut de la indústria de la palma a Capdepera, caracteritzat per iniciatives de modernització, intents de mecanització de la producció de la llatra, la construcció d'embarcacions i la posada en funcionament de la primera central elèctrica del municipi. Paral·lelament, es dué a terme una intensa tasca de promoció comercial mitjançant la participació en exposicions celebrades a Palma i Barcelona.

En aquells mateixos anys, diversos sectors de la societat artanenca lamentaven la manca de desenvolupament industrial del municipi i presentaven l'experiència gabellina com un model a seguir. Aquesta percepció evidència el prestigi i la importància econòmica que havia assolit l'activitat palmadora en aquell moment.

Malgrat aquesta etapa d'indiscutible prosperitat, alguns autors consideren que l'obra de palma no adquirí un pes econòmic realment significatiu fins després de 1939. Segons Magdalena Palmer, seria especialment a partir de la dècada de 1950 quan aquesta artesanía assoliria el seu màxim desenvolupament, afavorida probablement per les primeres onades de turisme que arribaren a Mallorca.

Aquest període d'expansió, que es prolongà durant bona part de la dècada de 1950 i inicis de la següent, alimentà les expectatives que l'obra de palma podria constituir una alternativa econòmica capaç de frenar l'èxode rural i d'aprofitar les oportunitats que oferia l'emergent sector turístic.

La realitat, però, evolucionà en una altra direcció. La transformació del model econòmic mallorquí provocà la incorporació progressiva de la mà d'obra femenina a nous sectors productius que oferien ingressos més estables i unes condicions laborals comparativament millors. Com a conseqüència, l'obra de palma quedà progressivament relegada a l'àmbit domèstic i a la pràctica de les generacions de major edat, fet que provocà una interrupció progressiva dels mecanismes tradicionals de transmissió dels coneixements i les habilitats associades a aquesta artesanía.

L'arribada del turisme representà una sortida conjuntural per a part de l'excedent de producció acumulat durant els anys precedents, especialment arran de les dificultats d'accés a alguns mercats exteriors i de la competència creixent de productes procedents de països amb costos laborals més baixos. Aquesta millora temporal beneficià principalment aquells objectes adaptats a la demanda turística, mentre que les formes de producció tradicionals havien entrat ja en un procés de regressió progressiva i, a la pràctica, irreversible.

4.2. MEMÒRIA DESCRIPTIVA

4.2.1. DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVITAT

A partir de la fulla del garballó com a matèria primera, comença tot el procés de fabricació de l'obra de palma, que es pot resumir en les fases següents:

a) Les messes d'arrabassar palmes i estendre-les:

Es porten a terme exclusivament durant el mes de juliol, sense que aquesta activitat es desenvolupi ni abans ni després d'aquest període. Els *arrabassadors* acorden amb l'amo de la possessió les condicions d'explotació de la *barquera*. Tradicionalment, es pactaven tant els límits de

l'aprofitament com la contraprestació corresponent, que podia satisfer-se en espècie —mitjançant un o dos *caramulls*, feixos o una proporció determinada de les palmes obtingudes, habitualment dues de cada tres— o bé en diners. Històricament, la part corresponent a l'amo podia ser compartida posteriorment amb el propietari de la finca, si bé en els darrers temps aquesta participació passava íntegrament a l'amo. Quan la contraprestació consistia en una part de les palmes recol·lectades, el pagament es realitzava segons dues modalitats: mitjançant la selecció visual dels *caramulls* o a través de la comprovació del seu pes. La segona modalitat s'aplicava principalment en el cas de *barcaders* novells o que no gaudien encara de la confiança de l'amo. La primera, en canvi, pressuposa una relació de confiança entre les parts, la qual podia manifestar-se amb diferents graus durant el procés de selecció dels *caramulls*: quan era l'amo qui triava, quan aquest proposava «treure busca» o, finalment, quan cap de les dues parts no considerava necessari escollir primer. Aquest darrer supòsit constitueix la màxima expressió de confiança mútua, atès que implica el reconeixement de l'habilitat i l'experiència del *barcader* per confeccionar *caramulls* d'igual volum i valor, garantint així un repartiment equitatiu sense necessitat de verificacions addicionals.

Una vegada atorgada la barquera, l'*arrabassador* es trasllada a la muntanya, on roman habitualment durant tota la setmana dedicada a les tasques de recol·lecció. Tradicionalment, l'*arrabassada* de les palmes es realitzava manualment. Per protegir-se de les punyides provocades per les pues de la planta, els recol·lectors s'embenaven els dits abans d'iniciar la feina. Posteriorment, es va introduir l'ús d'unes estenalles de configuració i maneig específics —descrites amb més detall a l'apartat 4.2.3, dedicat als estris i eines emprats— que varen millorar l'eficiència del procés d'extracció. L'*arrabassador*, lleugerament inclinat, dirigeix les estenalles cap a la palma i, mitjançant una lleu pressió de la mà, la mordassa queda fixada a la fulla. A continuació, una estirada sobtada del cos —una revinclada o elevació brusca de l'esquena— genera la força necessària, que es transmet a través de la corda fins a les estenalles i permet arrabassar la palma. Per evitar les lesions que podria ocasionar el fregament continuat de la corda, generalment prima, sobre l'esquena de l'operari, aquesta és encoixinada amb trossos de tela que n'augmenten la superfície de contacte i n'esmoreeixen la pressió. Aquest sistema constitueix una mostra notable de l'enginy desenvolupat per adaptar les eines i les tècniques de treball a les particularitats de l'aprofitament de la palma, optimitzant l'esforç físic requerit i millorant les condicions de la recol·lecció.

Les palmes objecte de recol·lecció són aquelles que, situades a l'ull de la palmera, encara no s'han desplegat completament. La tècnica d'aprofitament pot realitzar-se mitjançant el denominat *floreig* o bé de manera generalitzada sobre el conjunt de la palmera, en funció de les necessitats de l'*arrabassador* i de la producció de l'exemplar. Actualment, els pocs *arrabassadors* que encara practiquen el *floreig* rarament recol·lecten els ventalls, que tradicionalment es destinaven a la fabricació de graneres o, una vegada embrinats, de fermalls.

Una vegada arrabassades, les palmes es traslladen a l'*estenedor*, on romanen esteses durant un període comprès entre els divuit i els vint-i-tres dies, en funció de les condicions meteorològiques. L'*estenedor* òptim és una superfície empedrada i neta de terra, amb l'objectiu d'evitar l'embrutiment del material vegetal. Cada sis o set dies les palmes són girades per tal d'assegurar-ne un assecat homogeni per ambdues cares. La tradició popular estableix que, coincidint amb la festivitat de Sant Salvador (6 i 7 d'agost, festa d'Artà), totes les palmes haurien d'estar ja recollides i protegides. Com a límit màxim es considera la festivitat de Sant Roc (16 d'agost), atès que entre aquestes dues dates és habitual la producció d'episodis de pluja intensa, coneguts popularment com la «ploguda dels esclata-sangs», que podrien malmetre o embrutar les palmes durant el procés d'assecat.

Un cop completat l'assecatge, es procedeix al *feixat* de les palmes. Aquesta operació consisteix a agrupar-les en manats, disposant-ne els troncs cap a l'interior. La unió de diversos manats conforma el *feix*, que és fermat a la part central amb venciells de càrritx verd. La zona central presenta una major consistència estructural, ja que és on es concentren els troncs dels diferents manats. La disposició equilibrada de les palmes garanteix que ambdós costats del feix presentin una distribució homogènia de troncs i rams, fet que contribueix a la seva compacitat i estabilitat. L'acabat final consisteix a incorporar palmes addicionals als laterals per reforçar-ne la cohesió i evitar pèrdues durant les tasques de transport i manipulació.

La correcta confecció dels *feixos* constitueix un element essencial dins aquesta pràctica tradicional. Tots els *feixos* han de presentar unes dimensions i una composició tan homogènies com sigui possible, circumstància que fonamenta la relació de confiança entre l'amo i el *barcader*. La perícia d'aquest darrer es posa de manifest en la capacitat d'elaborar *feixos* d'un pes pràcticament equivalent, de manera que, en cas de ser pesats amb la romana, les diferències siguin mínimes.

El venciell de càrritx verd es deixa amb un extrem lliure que permet confeccionar una trunyella i formar una baga o llaç destinada a ser col·locada al front. Mitjançant aquest sistema de càrrega, el feix descansa sobre les espatlles i pot ser transportat amb major comoditat des de l'*estenedor* fins a les cases de la possessió, on finalment es realitza la partició de la collita. Posteriorment, el *barcader* trasllada la part que li correspon al seu domicili, on serà conservada fins a la temporada següent.

Actualment, el nombre de persones que duen a terme les *messes de juliol* és molt reduït i, en la majoria dels casos, aquesta activitat es manté de manera testimonial. A Artà, fins fa pocs anys, destacaven com a *arrabassadors* Tomeu Serverí, Rafel Barxo i Joan Papaíó, als quals caldria afegir alguns practicants ocasionals. En general, la recol·lecció efectuada per aquests darrers no excedia les necessitats pròpies o les d'un cercle proper de familiars i coneguts. Aquesta disminució de la producció local ha comportat que els artesans dedicats a l'elaboració de senalles i graneres hagin hagut de recórrer a la importació de palma procedent principalment d'Almeria, considerada habitualment de qualitat inferior a la palma autòctona mallorquina.

b) L'ensofrat

Cada casa dedicada a l'elaboració de productes de palma disposa tradicionalment d'un *ensofrador*, estructura destinada al tractament final de les palmes abans de la seva transformació artesanal. Prèviament a la seva introducció en aquest recinte, les palmes són sotmeses a un procés d'amarament amb aigua.

Una vegada col·locades a l'interior de l'ensofrador, s'hi introdueix sofre encès a través de l'obertura inferior. Les palmes romanen exposades als vapors resultants durant un període aproximat d'entre vuit i deu dies, transcorregut el qual ja poden ser extretes.

L'exposició al gas produït per la combustió del sofre té una doble finalitat. D'una banda, contribueix a intensificar el color blanc que les palmes han adquirit durant el seu assecat a l'estenedor; de l'altra, n'afavoreix l'estovament i incrementa la seva flexibilitat, sense comprometre'n la resistència estructural. Aquest tractament resulta fonamental per adequar el material a les diferents tècniques de treball artesà, ja que facilita la manipulació i el trenat de les fibres alhora que preserva les propietats mecàniques necessàries per a la confecció dels objectes elaborats amb palma.

c) Embrinar palmes i fer brins

Una vegada finalitzat el procés d'ensofrat, les palmes han de ser sotmeses a l'operació coneguda com a *embrinat*. Tradicionalment, aquesta tasca corresponia als homes, igual que les fases anteriors del procés de preparació de la matèria primera. L'*embrinat* consisteix a separar individualment els brins que conformen la fulla de la palma.

En estat natural, aquests brins es troben units lateralment mitjançant una sèrie de plecs o doblecs que confereixen a la fulla el seu aspecte compacte. Quan la palma s'obre i s'estén, es poden distingir dos tipus de doblecs. D'una banda, el denominat doblec enconat, que uneix els brins al llarg de tot el lateral; de l'altra, el doblec esquenut, que manté la unió només en una part de la seva longitud, aproximadament fins a la meitat del brí.

El procés d'*embrinar* requereix una considerable destresa i coneixement tècnic. L'operari sosté la palma amb ambdues mans, una destinada a mantenir-la estable i l'altra a executar la separació dels doblecs. Els plecs curts o esquenuts es desfan estirant els brins en sentit contrari fins a separar-los completament. En canvi, els plecs enconats requereixen una operació en dues fases. En la primera, el polze s'introdueix successivament dins cada doblec llarg mentre es van obrint els plecs curts alternats. Una vegada recorreguda tota la longitud de la palma, el polze queda inserit dins tots els doblecs enconats. En una segona fase, una pressió contínua exercida cap a les puntes de la palma permet obrir simultàniament la totalitat d'aquests doblecs.

Finalitzat l'*embrinat*, tots els brins queden completament separats i únicament romanen units en el punt d'inserció al tronc de la fulla, configurant així la matèria primera apta per a les fases posteriors de transformació artesanal.

Una vegada separats els brins, s'inicia la intervenció específica de les dones, que assumeixen les tasques de preparació fina del material. La primera operació consisteix en una selecció acurada de les palmes segons la seva qualitat, coloració i dimensions. Les palmes més blanques es reuneixen separadament, atès que són les més apreciades per a determinats treballs artesanals. Igualment, les palmes de major longitud solen ser preferides respecte de les més curtes, ja que ofereixen més possibilitats d'aprofitament.

Posteriorment, mitjançant l'ús d'un ganivet i gràcies a l'experiència adquirida, la madona confecciona els brins definitius que seran destinats al trenat. Aquesta operació exigeix una gran precisió, ja que la qualitat del treball depèn en bona mesura de la capacitat d'obtenir brins d'amplària homògena. Els fragments sobrants o *esporgins* es recullen i s'apleguen per separat abans de ser emmagatzemats.

A continuació, es retallen les palmes deixant aproximadament un centímetre de branca adherit al punt d'unió amb el tronc. Una vegada completada aquesta operació, els brins es consideren preparats per iniciar les tècniques de trenat i elaboració dels diferents objectes artesanals.

La distribució tradicional de les tasques dins aquest procés productiu evidencia una clara especialització dels coneixements i habilitats associats a cada fase. Així, mentre els homes assumeixen principalment les activitats relacionades amb la recol·lecció i la preparació inicial de la palma, la confecció dels brins constituïa una tasca pròpia de les dones, que concentraven els coneixements tècnics necessaris per garantir la qualitat i l'homogeneïtat del material destinat a l'artesanía de la palma.

d) Fer llata

La confecció d'una llata de qualitat és considerada tradicionalment el resultat d'una habilitat excepcional, associada a l'experiència i a la destresa manual de la persona que la realitza. Les mestresses i *llateres* coincideixen a assenyalar que l'excel·lència del treball depèn, en gran mesura, de les mans de qui l'executa. Així, partint d'una mateixa matèria primera, una artesana experimentada és capaç d'obtenir una llata uniforme, compacta i de gran qualitat, mentre que una menor destresa es tradueix en un resultat més irregular.

La qualitat de la llata és el resultat de la combinació de diversos factors que intervenen al llarg de tot el procés de preparació de la palma. Entre aquests destaquen la selecció de palmes llargues, blanques i ben ensofrades, l'elaboració de brins d'amplària homogènia i, especialment, la capacitat de mantenir un trenat ferm i compacte. Aquesta darrera característica era considerada fonamental i es transmetia oralment de generació en generació. Les mestresses insistien a les aprenentes en la necessitat d'estrener constantment el trenat, mitjançant un moviment coordinat de les mans que aproximava els grups de brins cap al centre de la labor. Aquest gest permetia obtenir una llata compacta, resistent i de gran qualitat tècnica.

Tanmateix, la progressiva desaparició de la transmissió intergeneracional dels coneixements tradicionals ha comportat que moltes d'aquestes tècniques i matisos del saber fer artesanal es trobin actualment en risc de desaparició. Les darreres dipositàries d'aquest coneixement sovint manifesten la preocupació per no haver pogut transmetre íntegrament els ensenyaments que elles mateixes havien heretat de les generacions precedents.

Durant el procés de trenat, la llatera sosté la labor amb ambdues mans, que actuen com a instruments de precisió per manipular i ordenar els brins. El conjunt de palma preparat per al trenat es manté habitualment a terra, prop de la treballadora, protegit amb un drap humit per evitar-ne l'assecam i conservar-ne la flexibilitat. De manera progressiva, la llatera extreu petites quantitats de brins —anomenades *didalades* i, a Capdepera, *llatades*— que incorpora al trenat segons les necessitats de la labor.

Aquesta operació requereix una supervisió constant de la qualitat dels brins incorporats. L'artesana examina visualment cadascun dels brins i, gràcies a l'experiència adquirida, determina de manera immediata si l'amplària és adequada. Quan detecta irregularitats, procedeix a corregir-les eliminant les parts sobrants abans d'incorporar el material al trenat, mantenint així la uniformitat i la qualitat de la peça sense alterar el ritme de treball.

Una vegada finalitzada la llata i retirades les possibles imperfeccions, aquesta és sotmesa a una prova d'estirada. Aquest procediment permet valorar-ne la qualitat i la consistència estructural. Les llatas més ben confeccionades, caracteritzades per un trenat compacte i estret, presenten una menor deformació quan són sotmeses a tracció. Per contra, les llatas menys compactes tendeixen a allargar-se amb més facilitat i poden perdre parcialment la cohesió del trenat.

Històricament, aquesta característica també tenia una incidència econòmica en la comercialització del producte. Les llateres que elaboraven llatas destinades a la venda valoraven la longitud final obtinguda després de l'estirada, atès que una major extensió podia incrementar-ne el rendiment comercial. En aquest context, la tensió aplicada durant el trenat constituïa no només un indicador de qualitat artesanal, sinó també un factor que influïa directament en la valoració i comercialització del producte acabat.

e) Obrar i cosir la llata

Una vegada confeccionada la llata, s'inicia la fase d'*obrat*, és a dir, la transformació de les cintes de llata en els diferents objectes artesanals. Tradicionalment, aquesta producció es pot classificar en dues grans categories: *l'obra gruixada* o comuna i *l'obra fina* o blanca. La primera ha estat històricament més característica de Capdepera, mentre que la segona ha tingut una major implantació a Artà. Aquesta diferenciació territorial, però, no exclou l'existència d'artesanes altament especialitzades en ambdues modalitats a cadascun dels dos municipis.

L'obra comuna es caracteritza principalment per l'ús de palmes menys emblanquides i per la confecció de llatas reforçades, sovint elaborades amb doble bri per incrementar-ne la resistència mecànica. Aquesta tipologia inclou objectes concebuts prioritàriament per a un ús funcional i intensiu, entre els quals destaquen els bressos, les senalletes placers i compradores blanques, les cofes, els senatxons, les senalletes carreteres i pueteres, les barxes, les senalles de picapedrer i altres peces destinades a suportar càrregues o condicions exigents d'ús.

Per contra, *l'obra fina o blanca* destaca per la qualitat excepcional de la matèria primera, la delicadesa de l'execució i el seu valor estètic. Dins aquesta categoria s'inclouen les senalletes compradores, els *bolsos rodons*, els denominats *bolsos bernat* —caracteritzats per la presència d'una acopada a cada costat—, els *bolsos de malla*, les senalletes amb tapadora, les destinades a guardar les agulles llargues de teixir estam, així com maletes, maletins, coixins quadrats farcits de floquí, estormies i capells, entre altres objectes.

Alguns d'aquests productes, especialment els *bolsos bernat*, els coixins, les maletes i els maletins, experimentaren una notable davallada després de la Guerra Civil. Tanmateix, en les darreres dècades s'ha observat una recuperació d'algunes d'aquestes peces, particularment de les maletes i maletins, vinculada tant a la seva funcionalitat com a la renovada valoració social de l'artesanía tradicional.

Antigament, a més dels objectes destinats a la comercialització, les llars elaboraven una gran varietat d'estris per a l'autoconsum i les necessitats quotidianes. Entre aquests es trobaven els ventadors de foc —progressivament desapareguts amb la substitució de la llenya per altres combustibles—, les cistes i cistelles, els estorins, els esportins, els morrionets o les clucales emprades en el bestiar de sinya. La desaparició o transformació de moltes de les funcions tradicionals que satisfien aquests objectes ha comportat, paral·lelament, la desaparició o la forta reducció de la seva producció.

La confecció de les peces requereix igualment una gran especialització en les tasques de costura. Cosir una senalla, una senalleta, un morrió o una maleta constitueix una habilitat específica que només algunes artesanes dominen amb excel·lència. Aquesta operació consisteix a unir les

diferents cintes de llata pels seus laterals mitjançant un bri enfilat en una agulla llarga i robusta, especialment adaptada a les característiques del material. El bri lligador es va introduint entre els espais del trenat fins a formar una estructura sòlida i homogènia.

La qualitat d'una bona cosidora es manifesta en la capacitat d'integrar les diferents tires de llata fins al punt que els límits entre unes i altres esdevenen pràcticament imperceptibles. El resultat és una peça visualment unitària, que sembla conformada per un únic cos. Paral·lelament, també s'ha emprat la costura a màquina, especialment en èpoques més recents, si bé aquesta tècnica generalment proporciona una unió menys sòlida que la costura manual tradicional.

Una vegada completada l'estructura principal o buc de la peça, s'hi incorporen diversos elements complementaris que poden respondre tant a criteris funcionals com ornamentals.

Entre aquests destaquen les voretes, constituïdes per un regruix cilíndric format per un bri que envolta un nucli o viu de càrritx i que és cosit al contorn de la peça. La seva funció principal és reforçar els caires i les zones sotmeses a major tensió. Les voretes poden situar-se tant en el punt d'unió entre la base i les parets laterals com en la part superior de la peça. En aquest darrer cas, resulten especialment importants per garantir la resistència de senalles i senalletes destinades a transportar càrregues considerables.

Un altre element complementari són les *sanefes*, aplicacions de caràcter eminentment ornamental consistents en una cinta de llata cosida parcialment al cos de la peça. Habitualment se situen al punt d'unió entre la voreta i la paret de la senalleta, tot i que també poden col·locar-se en altres zones. Per a la seva elaboració s'acostumen a emprar llates decoratives, ja siguin calades, amb puntes o amb brins tenyits que generen composicions cromàtiques i efectes decoratius.

Finalment, les *anses* constitueixen un element indispensable per a l'acabat funcional de senalles i senalletes. Tradicionalment se'n distingeixen dos tipus principals:

- *L'ansa de sotet*, elaborada amb corda de bri —habitualment corda llanturada—, incorpora un anell anomenat sotet que uneix l'ansa amb la part superior de la peça i amb la voreta. Aquesta configuració permet distribuir el pes de la càrrega al llarg de tot el perímetre reforçat, incrementant-ne notablement la resistència.
- *L'ansa de càrritx o garrot*, en canvi, es confecciona cosint els laterals d'una tira de llata al voltant d'un nucli de càrritx. Els seus extrems es deixen plans per facilitar-ne la fixació a les parets de la peça. Tot i que és una solució funcional i àmpliament utilitzada, presenta una resistència inferior a la de l'ansa de corda.

f) Comercialització

Per aproximar-se adequadament a l'artesanía de la palma cal distingir dues realitats històriques diferenciades: la situació tradicional i la contemporània. Mentre que en la major part del procés productiu els canvis actuals es tradueixen principalment en una reducció de l'activitat i en algunes modificacions no substancials, en l'àmbit de la comercialització les transformacions han estat de caràcter més profund i qualitatiu, estretament vinculades als efectes derivats de l'arribada del turisme i als processos de canvi socioeconòmic que aquest va comportar.

Tradicionalment, el dissabte era el dia destinat a lliurar la producció als *senallaters*. En aquest context també es desenvolupaven determinades estratègies encaminades a afavorir la venda de les peces. Algunes artesanes optaven per presentar-les al comerç quan la llum natural era escassa, amb la finalitat de dificultar la detecció de possibles imperfeccions que poguessin afectar-ne la valoració. Aquesta pràctica s'explica per les exigències del mercat de l'època, caracteritzat per una producció abundant i per la dependència econòmica que moltes famílies tenien dels ingressos derivats de la venda de l'obra de palma.

Els majoristes exercien un control rigorós sobre la qualitat dels productes i fixaven unilateralment els preus. Aspectes com el grau de blancor de les palmes, la uniformitat de les llates o la qualitat general de l'acabat podien influir directament en la remuneració rebuda per les artesanes. Per aquest motiu, algunes dones esperaven les hores nocturnes del dissabte, quan l'afluència de pagesos al poble incrementava el consum d'electricitat i provocava una disminució de la intensitat de l'enllumenat. Aquesta circumstància afavoria unes condicions d'inspecció menys rigoroses que les que hauria proporcionat la llum del dia.

Una unitat de producció formada habitualment per una mare i una filla o una nora podia arribar a elaborar entre divuit i vint senalletes. Aquesta activitat exigia aprofitar tots els moments disponibles que deixaven lliures les tasques domèstiques, amb molt poc marge per a l'oci o l'entreteniment.

Els ingressos obtinguts per la venda de les peces es destinaven habitualment a l'adquisició immediata de queviures i altres productes bàsics per a la família. Aquesta necessitat era especialment acusada en el cas de les famílies pageses que, després del cap de setmana, retornaven a la possessió on residien durant la resta de la setmana. Sovint, el *senallater* comprador també regentava un establiment de queviures, de manera que la venda de l'obra i la compra de productes de primera necessitat es desenvolupaven de forma simultània. Això permetia al comerciant obtenir beneficis tant de la posterior revenda de les peces com de la comercialització dels articles de consum quotidià.

Cal tenir present que, en una economia fonamentalment agrària i anterior a la consolidació del sector turístic, els ingressos procedents de l'activitat agrícola es percebien de manera discontinua, vinculats a les collites o a la venda de bestiar. En aquest context, els recursos aportats per l'artesania de la palma constituïen una contribució imprescindible per garantir la manutenció setmanal de moltes famílies.

La incorporació progressiva de la població activa a un nou model econòmic i laboral, caracteritzat per l'aparició de noves activitats remunerades i per la generalització del salari periòdic i estable, va reduir gradualment la importància econòmica dels ingressos procedents de l'obra de palma. En conseqüència, la contribució que tradicionalment feien les dones a l'economia familiar mitjançant aquesta activitat artesanal va anar perdent el paper central que havia tingut durant generacions.

4.2.2. CONEIXEMENTS I TÈCNIQUES

La cistelleria de palma es fonamenta en un trenat bàsic conegut popularment com a llata (anomenada *llatra* a Artà), que, a partir de la combinació d'un nombre determinat de brins, conforma una cinta que, cosida habitualment en espiral, dona lloc a la pràctica totalitat de les peces elaborades amb palma. El procés artesanal, descrit a l'apartat 4.2.1., i especialment la tècnica del trenat, presenta una notable diversitat de modalitats. Tanmateix, totes comparteixen uns principis tècnics molt similars, ja que les principals diferències resideixen en el nombre de brins emprats i en la manera com aquests s'entrellacen. Com ja s'ha indicat, el nombre de brins utilitzats és generalment senar, excepte en alguns tipus de trenat destinats principalment a finalitats decoratives.

4.2.2.1. TIPOLOGIES DE LLATA

Segons la forma del trenat, es poden distingir quatre grans grups de llata:

1. Llata de senalla o senalleta, de set o nou brins.
2. Llata teixida, també de set o nou brins.
3. Llata de capell, de cinc brins.
4. Altres tipus de trenat.

1. La **llata de senalla o senalleta** pot elaborar-se amb set o nou brins, tot i que la modalitat més habitual és la de nou. Consisteix en un trenat simple en què cada bri lateral envolta per darrere tots els altres brins del seu costat, excepte el darrer, sobre el qual passa per damunt. En el cas de les llates destinades a la confecció de senalletes, els brins es mantenen dobles, és a dir, les palmes s'embrinen de dues en dues.

2. En la **llata teixida** —anomenada *extraviada* a Capdepera—, els brins laterals s'entrecreuen amb la resta de brins de manera alterna. Cada bri lateral passa successivament per darrere i per davant dels altres brins del seu costat: per darrere del primer, per damunt del segon i així successivament fins a completar el trenat.

3. La **llata de capell** s'elabora amb cinc brins i segueix el mateix principi tècnic de la llata teixida de nou brins, encara que amb una execució més senzilla. Habitualment és una llata que es repunta a màquina i s'utilitza principalment per a la confecció de capells i de senalletes petites.

4. A més d'aquestes tipologies principals, existeixen **altres formes de trenat** que s'empren gairebé exclusivament com a elements decoratius o complementaris de les diverses peces d'obra de palma:

- La **llata calada** és el resultat del trenat de quatre brins disposats de manera que la part central resta oberta, formant un petit orifici. Aquest efecte s'aconsegueix deixant lliures dos dels brins mentre els altres dos els envolten alternativament per damunt i per davall.
- Sota la denominació de **llata amb puntes** s'agrupen tres variants que poden elaborar-se amb tres, quatre o cinc brins. En la modalitat de tres brins, el bri central i un dels laterals s'entrecreuen entre si, mentre que aquest darrer passa posteriorment per davall de l'altre bri lateral, repetint-se successivament el mateix moviment. El bri exterior envolta per davall els dos primers brins i per damunt el tercer, després torna a envoltar aquest darrer i el procés es repeteix. En la variant anomenada corona de rei, o llata amb puntes a un sol costat, s'utilitzen cinc brins trenats de manera semblant a la llata de capell, amb la particularitat que un dels brins laterals es doblega sobre si mateix a cada passada, formant una successió de puntes decoratives.
- El **cuquet** és una llata formada per tres caps que s'entrellacen entre si després de fer una torsió sobre ells mateixos. Aquesta modalitat s'utilitza principalment com a element ornamental en diferents peces d'artesania de palma.
- Finalment, cal esmentar els **botons**, dels quals existeixen diverses variants. El model més habitual es confecciona amb quatre cames o extrems units per superposició. Els brins, orientats en quatre direccions diferents, es col·loquen successivament l'un sobre l'altre, i el darrer s'introdueix dins la baga formada pel primer, de manera que tots quatre queden fermament lligats. A més d'aquesta modalitat, es documenten botons quadrats, estrellats, de corda de dos brins, de cuquet i d'altres variants decoratives.

4.2.2.2. ALTRES TÈCNIQUES VINCULADES A L'ELABORACIÓ DE PRODUCTES DE PALMA

a) Cistelles:

La cistelleria de palma es fonamenta en la costura en espiral dels diferents tipus de llata descrits anteriorment. Abans d'iniciar-ne el cosit, la

llata ha de ser sotmesa a un procés previ d'estirada, operació senzilla que consisteix a subjectar-la amb les dues mans des del seu inici i estirar-la per tal d'eixamplar-ne el trenat.

L'inici de la peça varia en funció de la forma final que es pretén obtenir. Quan es tracta d'un objecte o recipient de forma aproximadament circular, l'extrem inicial de la llata es doblega sobre si mateix i s'uneix per un dels seus costats, iniciant l'espiral que configurarà la cistella. En canvi, quan la peça té una forma allargada, el treball parteix d'una llata doblegada segons la longitud requerida.

La unió dels laterals de les diferents passades de llata es realitza mitjançant un cosit efectuat amb un bri de palma i una agulla. Les variacions de forma, tant l'eixamplament com l'estrenyiment dels recipients, s'aconsegueixen modificant el nombre de punts que es prenen de la volta inferior o superior durant el procés de costura. Les cistelles es completen habitualment amb voretes, reblides o no, anses i diversos elements ornamentals elaborats mitjançant brins tenyits, brodats o llates decoratives, com les llates calades, amb puntes o de tipus cuquet.

b) Graneres:

Un dels aprofitaments tradicionals de les palmes obertes del garballó ha estat la fabricació de graneres. A més de les palmes, per a la seva elaboració s'utilitzen els *esporgins* resultants de l'aprimament dels brins destinats a la confecció de llata i les canyes emprades com a mànecs.

Actualment només es confecciona un únic tipus de granera, si bé antigament se'n distingien tres varietats: la fina, la gruixada i l'esteranyinador. Les dues primeres es diferenciaven principalment pel gruix de les palmes utilitzades, mentre que l'esteranyinador es caracteritzava per la longitud superior del mànec, que permetia accedir als sostres i a les teulades.

c) Graneretes:

Paral·lelament a la producció de cistelleria, la palma del garballó també es destinà a la fabricació de graneretes per emblanquinar. Aquesta producció permetia aprofitar palmes massa desenvolupades per a la cistelleria i els *esporgins* resultants de la preparació dels brins destinats a la llata. Al mateix temps, es posava a disposició de la població un utensili essencial per a les tasques de manteniment i sanejament de l'habitatge tradicional.

A diferència de la cistelleria de palma, la producció de graneretes es desenvolupà principalment en petits tallers familiars especialitzats, dels quals a Artà n'arribà a haver una desena. Les matèries primeres s'adquirien directament als recol·lectors o a les dones dedicades a l'elaboració de llata, de les quals s'aprofitaven especialment els *esporgins*.

Per a la confecció de les graneretes s'utilitzen principalment palmes i *esporgins*. Pel que fa a les primeres, se seleccionen les palmes de vuit brins o brins de corona, és a dir, els brins centrals de la fulla, de major amplària i amb la tija que els uneix al garballó. Els *esporgins* emprats poden ser de dos tipus: els fins, procedents de l'*embrinat* de les palmes, i els gruixats, resultants dels brins defectuosos o de les parts laterals de la fulla no aptes per a la confecció de llata.

També s'utilitza ràfia per subjectar el teixit de brins al mànec, material que ha substituït el bri de palma emprat antigament. De la mateixa manera, la corda de dos brins tradicionalment emprada per fermar la granereta ha estat reemplaçada per corda de pita.

d) Cordes i cordats:

Entre els diferents aprofitaments derivats de la manipulació de la fulla de garballó destaca igualment la producció de cordes. Aquest producte consisteix bàsicament en un trenat de dos brins, cadascun dels quals es retorça sobre si mateix abans d'enrotllar-se amb l'altre. Aquest procediment constitueix la base comuna de les diverses tipologies de corda de palma.

Les diferències entre els tipus de corda es relacionen principalment amb la funció a què són destinades, circumstància que determina el seu gruix, obtingut mitjançant l'augment del nombre de brins entortolligats. D'aquesta manera, es documenten el cordell de dos brins, elaborat amb l'ull de la palma i utilitzat per cordar cadires; la denominada corda de dos caps, lleugerament més gruixada i destinada també al cordat de cadires; la corda d'empeltar, emprada en activitats agrícoles; la corda de bèstia, i la corda oliera, aquesta darrera sense un ús documentat amb certesa.

Tot i la dificultat actual per diferenciar algunes d'aquestes variants, a causa de la pràctica desaparició de la seva producció, es poden identificar tres grans àmbits d'ús que absorben la major part de la corda fabricada: les activitats agrícoles i ramaderes, l'obra de palma i els treballs de cordat de cadires i tibulets.

e) Decoracions:

Atès el caràcter essencialment funcional de l'obra de palma, la decoració hi ha ocupat tradicionalment un paper secundari. Tanmateix, la seva importància augmentà de manera significativa a partir de la incorporació d'aquesta artesanía als circuits comercials vinculats al turisme.

Les peces tradicionals es caracteritzaven per una ornamentació senzilla, basada en la combinació de tres o quatre colors aplicats únicament a zones concretes, com ara les vorettes o determinades sanefes. A partir de la dècada de 1950, però, la demanda del mercat turístic afavorí una notable proliferació dels recursos decoratius, alhora que aparegueren els primers brodats elaborats amb palma, estam o ràfia.

Des d'una perspectiva general, la decoració es pot classificar segons la tècnica emprada i segons la tipologia dels motius representats.

1. Segons la tècnica emprada:

- **Sanefes.** Consisteixen en la combinació de brins tenyits per generar sèries de motius geomètrics, amb una gran varietat de composicions i patrons decoratius.
- **Brodats.** Aquesta tècnica es basa en l'afegiment d'elements ornamentals sobre la superfície de la llata sense necessitat d'integrar-los en el trenat. La independència entre el brodat i l'estructura de la llata ha permès la incorporació de materials diferents de la palma, com ara l'estam, la ràfia o, més recentment, fibres sintètiques.

2. Segons els motius decoratius:

- **Motius de caràcter figuratiu.** Es tracta d'una decoració generalment brodada que podia assolir un notable grau de detall. La seva execució requeria l'ús dels millors brins de palma, tenyits fins a obtenir els colors desitjats. Els motius representats eren molt diversos i incloïen figures pageses, peixos, flors, fruites i altres elements. Amb el desenvolupament del mercat turístic, aquesta iconografia es va anar ampliant i diversificant per adaptar-se a les noves demandes.

No obstant això, els brodats figuratius més elaborats han estat progressivament substituïts per decoracions més senzilles confeccionades amb fibres sintètiques. Aquesta transformació s'explica principalment pel baix valor econòmic atribuït a aquesta feina i per la necessitat d'incrementar la producció per mantenir-ne la rendibilitat.

4.2.3. MARC ESPACIAL: EL PAISATGE DE LA LLATA

L'obra de palma a Mallorca està indissolublement vinculada a un paisatge cultural específic, configurat al llarg dels segles per la interacció entre les comunitats humanes i el medi natural on creix el garballó (*Chamaerops humilis*), única palmera autòctona de les Illes Balears i de la Mediterrània occidental europea. Aquest paisatge constitueix el suport territorial del bé immaterial i integra tant els valors ecològics de l'espècie com els coneixements, pràctiques i formes d'organització social associades a la seva explotació tradicional.

L'àmbit geogràfic de la llata coincideix amb les principals àrees de distribució natural del garballó a Mallorca, localitzades als extrems de la Serra de Tramuntana —especialment als municipis d'Andratx, s'Arracó, Pollença i Alcúdia— i a la península de Llevant, principalment als termes d'Artà i Capdepera. Es tracta de zones caracteritzades per relleus abruptes, terrenys pedregosos, sòls pobres i un clima mediterrani marcat per la irregularitat hídrica, on el garballó troba unes condicions òptimes de desenvolupament.

El paisatge de la llata no es defineix únicament per la presència de la planta, sinó també per les empremtes materials i immaterials derivades del seu aprofitament històric. Les *barqueres* —espais de muntanya destinats a l'arrabassada de palmes—, els *estenedors* on les palmes s'assecaven al sol, els ensofradors domèstics, els camins tradicionals emprats pels arrabassadors i els espais comunitaris de treball formen part d'una geografia cultural construïda al voltant de l'aprofitament d'aquesta fibra vegetal. Aquests elements constitueixen testimonis físics d'una activitat que ha modelat tant el territori com la vida quotidiana de les comunitats que la practicaven.

Des d'una perspectiva ambiental, el garballó desenvolupa una funció ecològica de gran rellevància. Es tracta d'una espècie perfectament adaptada als ambients mediterranis secs, capaç de colonitzar sòls pobres, rocosos i exposats. El seu sistema radicular contribueix a la fixació del sòl, afavoreix la retenció d'humitat i ajuda a reduir els processos erosius que afecten nombrosos sectors de la Serra de Tramuntana i de la Serra de Llevant. Així mateix, els *garballonars* constitueixen hàbitats d'interès per a nombroses espècies de flora i fauna i formen part dels ecosistemes característics del paisatge mediterrani insular.

La pràctica tradicional de l'arrabassada de palmes ha contribuït històricament a la conservació d'aquests hàbitats. La recol·lecció periòdica de les palmes afavoreix el manteniment i la regeneració dels exemplars de garballó, alhora que contribueix a la preservació de la biodiversitat associada a aquesta espècie protegida. En aquest sentit, la relació entre l'activitat artesana i el medi natural transcendeix la simple obtenció de matèria primera i esdevé una forma de gestió tradicional del territori.

El paisatge de la llata és, per tant, el resultat d'una llarga interacció entre les comunitats locals i els ecosistemes del garballó. La transmissió intergeneracional dels coneixements relacionats amb la localització de les barqueres, les tècniques d'arrabassada, l'assecatge de les palmes i la transformació artesanal de la fibra ha contribuït a la configuració d'un paisatge cultural singular que identifica territoris com Artà, Capdepera, Pollença o s'Arracó. Aquest paisatge no només conserva valors naturals i històrics, sinó que també constitueix un element fonamental de la memòria col·lectiva i de la identitat cultural de les comunitats que han mantingut viva l'artesania de la llata fins als nostres dies.

En conseqüència, el paisatge de la llata ha de ser entès com una manifestació territorial del patrimoni cultural immaterial, inseparable dels coneixements, tècniques, pràctiques socials i formes de vida que han fet possible la continuïtat d'aquesta artesanía tradicional al llarg del temps.

4.2.4. SUBJECTES PROTAGONISTES

L'obra de palma és una manifestació cultural de caràcter comunitari en la qual intervenen diferents persones, col·lectius i institucions que participen tant en la conservació dels coneixements tradicionals com en la seva transmissió i renovació. Es tracta d'un patrimoni viu que històricament ha implicat una extensa xarxa de participants vinculats a totes les fases del procés, des de l'obtenció de la matèria primera fins a l'elaboració, comercialització, ensenyament i divulgació de les tècniques artesanals.

Tradicionalment, els principals executants de l'obra de palma han estat les comunitats locals dels municipis on aquesta activitat ha tengut una major implantació històrica, especialment Artà, Capdepera, Pollença, Alcúdia, Andratx i s'Arracó. Dins aquestes comunitats, les dones han estat les principals dipositàries dels coneixements relacionats amb la preparació dels brins, el trenat de la llata, el cosit de les peces i les tècniques decoratives, assumint un paper fonamental en la transmissió intergeneracional de l'ofici. La pràctica de la llata s'ha desenvolupat principalment en l'àmbit domèstic i familiar, on filles, netes i altres membres de la família aprenien les tècniques mitjançant l'observació directa i la participació continuada en les tasques artesanals.

Paral·lelament, els homes desenvolupaven tradicionalment les feines vinculades a la recol·lecció de la matèria primera, especialment l'arrabassada de les palmes a les barqueres de muntanya, així com algunes tasques de preparació de la fibra. També formaven part d'aquest sistema productiu els comerciants i traguers, encarregats d'adquirir, distribuir i comercialitzar les manufactures de palma, constituint un element essencial per al desenvolupament econòmic de l'activitat.

Entre els subjectes protagonistes del bé ocupen un lloc destacat les darreres generacions de mestres artesanes i artesans que han mantingut viu l'ofici fins a l'actualitat. Aquest col·lectiu integra tant persones que l'han practicat de manera continuada des de la seva joventut com nous artesans i artesanes que han recuperat i reinterpretat les tècniques tradicionals, i que actualment imparteixen cursos, participen en fires i desenvolupen activitats de divulgació.

També són protagonistes les entitats i associacions que treballen activament per a la salvaguarda del patrimoni. Entre aquestes destaca especialment l'Associació Art de la Pauma, constituïda amb la finalitat de promoure la recuperació, transmissió i difusió de l'obra de palma, així com el Parc Natural de la Península de Llevant, que impulsa activitats educatives, projectes de divulgació, publicacions, tallers i iniciatives de sensibilització. A aquestes s'hi afegeixen associacions culturals, clubs de la tercera edat, escoles d'adults i altres col·lectius ciutadans que contribueixen a la preservació dels coneixements relacionats amb la llata.

La comunitat portadora inclou igualment l'alumnat dels tallers de formació, els participants en cursos i activitats divulgatives, els artistes i creadors que incorporen la llata en les seves produccions contemporànies, així com els investigadors, educadors, institucions públiques i centres culturals que col·laboren en la documentació, recerca i difusió d'aquest patrimoni.

Finalment, cal considerar com a subjectes protagonistes el conjunt de la societat mallorquina, que identifica l'obra de palma com un element singular del seu patrimoni cultural, així com les persones visitants que entren en contacte amb aquesta manifestació a través de fires, museus, tallers, exposicions i mercats artesanals. La transmissió dels coneixements associats a la llata continua produint-se avui mitjançant la participació activa, l'aprenentatge pràctic i l'intercanvi d'experiències entre generacions, fet que contribueix a mantenir vigent aquesta expressió patrimonial i a reforçar-ne el valor identitari i social.

4.2.5. IMPORTÀNCIA CULTURAL I SIGNIFICACIÓ SOCIAL

L'obra de palma constitueix una de les manifestacions més representatives del patrimoni cultural immaterial de Mallorca. Aquesta artesanía és el resultat d'un conjunt de coneixements, tècniques, vocabulari específic i pràctiques socials que s'han transmès de generació en generació durant segles. La seva importància cultural radica tant en el valor material dels objectes elaborats com en el conjunt de sabers, relacions socials i formes de vida que ha generat al llarg del temps.

Usos històrics:

Abans de la irrupció i generalització dels materials plàstics, l'obra de palma constituïa un recurs indispensable per satisfer bona part de les necessitats domèstiques, agrícoles i ramaderes de la societat mallorquina. Mitjançant les tècniques de la llata s'elaborava una àmplia diversitat d'objectes d'ús quotidià, entre els quals destaquen senalles, senalletes, cofes, cabassos, sàrries, estores, ventadors, graneres, graneretes, capells, bressos, maletes, cordes, cordells i nombrosos recipients destinats al transport, emmagatzematge i manipulació de productes agrícoles. La funcionalitat, resistència i disponibilitat de la matèria primera convertiren aquestes manufactures en elements essencials dins una economia basada principalment en l'agricultura, la ramaderia i els circuits comercials locals.

Durant els segles XIX i XX, especialment als municipis d'Artà, Capdepera, Pollença, s'Arracó i altres localitats productores, l'obra de palma va transcendir l'àmbit de l'autoconsum per esdevenir una activitat econòmica de primer ordre. La producció artesana generà una important xarxa de comercialització que connectava les zones productores amb els principals mercats de Mallorca, Catalunya i diversos països europeus, afavorint l'exportació d'una gran varietat de manufactures. Aquesta activitat no només contribuï de manera significativa a la diversificació de l'economia local, sinó que també proporcionà ingressos complementaris a nombroses famílies, afavorí l'arrelament de la població al territori i actuà com un factor de contenció dels processos migratoris que afectaren altres zones rurals de l'illa.

Significació social històrica:

La llata no fou únicament una activitat econòmica. Va esdevenir una pràctica social i comunitària que estructurà la vida quotidiana de moltes poblacions mallorquines. Les dones hi varen tenir un paper central, tant en la preparació de la matèria primera com en el trenat, el cosit i l'acabat de les peces. Els ingressos procedents de la venda de llata constituïren sovint una part essencial de l'economia familiar i contribuïren a proporcionar una certa autonomia econòmica a moltes dones en contextos tradicionalment rurals.

La pràctica de les *vetleries* —reunions nocturnes on es feia llata, es cantava i es compartien experiències— reforçava els vincles de solidaritat i sociabilitat entre els membres de la comunitat. Aquestes trobades constituïen espais de transmissió oral dels coneixements artesanals, del repertori musical popular i de la memòria col·lectiva local.

Usos contemporanis:

Malgrat el declivi experimentat durant la segona meitat del segle XX a causa de la industrialització, l'arribada del turisme i la competència de productes manufacturats a baix cost, l'obra de palma continua viva i s'ha adaptat a noves demandes socials i culturals.

Actualment, els usos de la llata combinen la funcionalitat amb la dimensió artística i identitària. Es continuen elaborant senalles, bosses, capells, objectes decoratius, complements de moda i peces artesanals d'alta qualitat. També s'han incorporat noves aplicacions vinculades al disseny contemporani, la joieria, les arts visuals i la creació artística.

Al mateix temps, la llata ha esdevingut un recurs educatiu, cultural i turístic. Tallers escolars, cursos per a adults, fires, exposicions, demostracions públiques, museus i associacions contribueixen a la seva difusió i salvaguarda. Entitats com l'Associació Art de la Pauma i el Parc Natural de Llevant desenvolupen una tasca destacada de recuperació, formació i transmissió dels coneixements tradicionals.

Significació social actual:

Avui en dia, l'obra de palma és percebuda com un element distintiu de la identitat cultural de Mallorca i, especialment, de les comunitats que històricament l'han practicada. El seu valor transcendeix la dimensió econòmica i es relaciona amb conceptes com la sostenibilitat, l'economia circular, l'aprofitament responsable dels recursos naturals i la recuperació dels oficis tradicionals.

A més, el manteniment de la pràctica artesanal contribueix a preservar un extens patrimoni immaterial format per tècniques, vocabulari específic, coneixements ecològics tradicionals i formes de relació comunitària. La transmissió intergeneracional impulsada per artesans, associacions, escoles i institucions culturals constitueix avui un factor essencial per garantir la continuïtat d'aquest patrimoni.

Per tot això, l'obra de palma representa no només una activitat artesanal tradicional, sinó una expressió viva de la memòria col·lectiva, de la identitat local i del patrimoni cultural immaterial de Mallorca.

5. ELEMENTS MATERIALS

En el desenvolupament d'aquesta manifestació intervenen diversos elements materials, que actuen com a suports físics, eines o objectes funcionals necessaris per a la seva execució. Aquests béns no adquireixen la consideració de béns d'interès cultural de naturalesa moble, ni de manera individual ni col·lectiva, i la seva menció respon únicament a la voluntat de documentar i caracteritzar el context material associat al bé immaterial, sense que se'n derivi cap règim específic de protecció patrimonial.

5.1. MATÈRIA PRIMERA: EL GARBALLÓ (*CHAMAEROPS HUMILIS*)

L'obra de palma s'elabora a partir de les fulles del garballó (*Chamaerops humilis*). Aquesta planta creix principalment en terrenys càrstics i s'adapta a ambients secs i de clima àrid. Es tracta d'una palmera de tronc generalment poc elevat. Les seves dimensions varien considerablement, des d'exemplars de mida reduïda, en què les fulles semblen emergir directament del sòl, fins a individus vells que poden assolir entre cinc i sis metres d'alçada. Malgrat aquestes dimensions, es considera una palmera de port baix o arbre nan.

Les fulles són palmatiformes, amb forma de ventall, i es divideixen en entre dotze i quinze segments plegats longitudinalment. Els peciols són comprimuts i estan proveïts d'agullons. La inflorescència, disposada en un espàdix erecte, pot assolir entre vint-i-cinc i quaranta centímetres de longitud i presenta dues espates soldades parcialment a la base, així com, en alguns casos, dues espates secundàries situades en

posició superior.

A les illes Balears, la distribució del garballó es concentra en àrees geogràfiques concretes. Es tracta d'una espècie altament resistent al foc i amb una gran capacitat de rebrot després dels incendis. A Mallorca, la seva presència és especialment significativa a la Serra de Llevant, principalment als termes d'Artà i Capdepera, territoris que històricament han estat afectats per episodis recurrents d'incendis forestals. També és present als extrems de la Serra de Tramuntana, especialment a Andratx, Pollença i Alcúdia. La seva presència és més reduïda a Menorca i testimonial a Eivissa.

El garballó constitueix igualment un recurs tròfic per a nombroses espècies animals. Els seus fruits, semblants als dàtils i coneguts popularment com a *plomissions*, formen part de la dieta de diverses espècies, entre les quals es troben conills, marts, merles, cabres, ovelles i rates. Així mateix, la planta ofereix refugi i hàbitat a nombrosos organismes, incloent-hi aus nidificants, formigues, larves de cuques de llum i diverses espècies de vespes.

Des del punt de vista biològic, el garballó és una espècie dioica, és a dir, les flors masculines i les femenines es desenvolupen en peus diferents. Els exemplars masculins produeixen inflorescències amb una olor intensa característica, destinada a atreure insectes pol·linitzadors especialitzats, entre els quals destaca *Derelomus chamaeropsi*, que hi diposita els ous. Les flors són de color groc i poden presentar caràcter masculí o femení. Les masculines disposen de sis a nou estams de filament curt, mentre que les femenines presenten un pistil trilobular amb un primordi seminal a cadascuna de les cavitats. Durant el desenvolupament del fruit, dos d'aquests primordis degeneren, motiu pel qual els fruits contenen una única llavor.

La floració té lloc entre els mesos de març i maig, mentre que la fructificació es produeix entre agost i setembre. Els fruits romanen a la planta durant bona part de la tardor.

Classificació botànica:

<i>Divisió</i>	Espermatofita
<i>Subdivisió</i>	Angiosperma
<i>Classe</i>	Monocotiledònia
<i>Subclasse</i>	Arecidal
<i>Ordre</i>	Arecals
<i>Família</i>	Palmàcia
<i>Gènere</i>	Chamaerops
<i>Espècie</i>	Chamaerops humilis

La relació entre aquesta espècie i l'obra de palma és especialment estreta, ja que l'aprofitament tradicional de les seves fulles forma part d'un sistema de gestió que incideix directament en la conservació dels exemplars i del seu hàbitat. L'arrabassada periòdica de les palmes contribueix al manteniment de la vitalitat de la planta i afavoreix la preservació dels ecosistemes on aquesta es desenvolupa. En conseqüència, aquesta pràctica tradicional està vinculada a la conservació d'una espècie autòctona inclosa en el Catàleg Balear d'Espècies Protegides, així com al manteniment de les comunitats biològiques associades als seus hàbitats.

5.2. INSTRUMENTS, EINES I UTENSILIS UTILITZATS

Pel que fa als instruments i les eines emprats en l'elaboració de l'obra de palma, un dels seus trets més característics és la reduïda complexitat de la cultura material associada a aquesta activitat. L'instrumental utilitzat és molt limitat i es redueix pràcticament a les eines estrictament necessàries per desenvolupar les diferents fases del procés productiu. Aquesta circumstància relaciona de manera directa aquesta artesanian amb formes de cistelleria tradicionals de caràcter arcaic, habitualment vinculades a economies domèstiques i a contextos en què la producció es realitza amb recursos materials mínims.

Es tracta d'eines escasses i extremadament senzilles, fàcilment accessibles dins l'entorn comunitari i, en alguns casos, elaborades pels mateixos usuaris. Si es consideren únicament els estris específicament relacionats amb la cistelleria de palma, el seu nombre resulta molt reduït.

Sense tenir en compte els mitjans de transport —que han evolucionat al llarg del temps, passant del carro al tractor per al trasllat de la palma des de la possessió fins a la vila—, l'instrumental emprat en les tasques de la *barquera* es limita principalment a les estenalles d'arrabassar, la falç i la barxa. Quant a les operacions de preparació de la matèria primera, especialment les relacionades amb l'ensofrat i el tenyiment, s'utilitzen les *esmolles*.

Per a la confecció dels brins i l'elaboració de les diferents peces artesanals s'empen principalment el ganivet i l'agulla, als quals s'afegeix la cinta mètrica, d'incorporació relativament recent. També cal esmentar l'esporginador, una eina actualment en desús i pràcticament desapareguda, que només es conserva en la memòria d'algunes llateres i de la qual s'han realitzat algunes adaptacions modernes.

A continuació es relacionen i es descriuen els principals instruments i eines associats a aquesta activitat artesanal:

a) Estenalles d'arrabassar:

Instrument format per dues palanques de ferro corbades i articulades mitjançant un eix comú que permet el seu moviment giratori. En aquesta tipologia específica, els extrems superiors estan dotats de mordasses dentades que encaixen entre si i permeten subjectar fermament la palma durant el procés d'extracció.

Pel que fa als extrems inferiors, un d'ells disposa d'una petita corriola, mentre que l'altre presenta un orifici al qual s'uneix una llendera. Aquesta corda passa per l'interior de la corriola i es fixa a l'espatlla de la persona encarregada d'arrabassar les palmes mitjançant una corretja o un protector de pedaç. Aquest sistema permet transmetre la força exercida pel cos de l'operari a les mordasses, facilitant així l'extracció de les fulles del garballó.

L'origen d'aquesta eina no és del tot clar i es troba envoltat de versions diverses recollides en la tradició oral. Segons alguns testimonis, les estenalles haurien estat inventades per un ferrer de Capdepera. Altres fonts, en canvi, sostenen que foren introduïdes des d'Almeria a través de Pollença. Aquesta dualitat de relats posa de manifest la dificultat d'establir amb certesa la procedència d'un instrument que ha esdevingut fonamental en les tasques tradicionals de recol·lecció de la palma.

b) Falç:

Eina formada per una fulla de ferro o d'acer de forma corba, equipada amb un tall dentat i fixada a un mànec de fusta de pi proveït d'un taló. Tradicionalment, aquest instrument s'ha utilitzat per a les tasques de sega, especialment en el tall de cereals i altres tipus d'herba.

Els exemplars elaborats pels trinxeters mallorquins presenten habitualment una llargària compresa entre els 40 i els 45 centímetres, mentre que la fulla sol tenir una amplària aproximada de 3 centímetres.

Tot i que la seva funció originària està vinculada a les feines agrícoles de sega, en el context de l'artesania de la palma la falç adquireix un ús específic. Concretament, s'utilitza principalment per girar les palmes durant el procés d'assecat a l'estenedor, facilitant-ne la manipulació i permetent que l'exposició al sol sigui uniforme per ambdues cares.

D'aquesta manera, una eina concebuda inicialment per a les activitats agràries passa a integrar-se també en les diferents fases de preparació de la matèria primera destinada a l'elaboració de l'obra de palma.

c) Barxa:

Senalla de palma de grans dimensions i forma allargada que s'utilitzava tradicionalment en les tasques de la *barquera* per transportar les palmes arrabassades sense necessitat de fermar-les prèviament amb vencills de càrritx.

Durant la recol·lecció, l'arrabassador hi dipositava successivament els manats de palmes fins a omplir-la. Una vegada carregada, la barxa es tancava o fermava mitjançant les seves anses, de manera que el conjunt quedava recollit i preparat per al transport.

Aquest sistema permetia traslladar les palmes de forma eficient des de la zona de recol·lecció fins al ranxo, portant la càrrega a l'esquena. La utilització de la barxa facilitava tant la manipulació com el transport dels manats de palma, constituint un element funcional estretament vinculat a les feines tradicionals d'explotació de la *barquera*.

d) Ganivet:

Eina formada per una fulla allargada, generalment d'acer, amb un dels costats esmolat. Aquesta fulla es troba allotjada en un mànec mòbil, fabricat habitualment de fusta, banya o altres materials similars, que incorpora una regata destinada a acollir-la quan no s'utilitza.

Els exemplars emprats tradicionalment en l'obra de palma solen tenir una longitud aproximada de vint centímetres. La seva senzillesa constructiva contrasta amb la importància que adquireix dins el procés artesanal, atès que es tracta d'una de les eines bàsiques utilitzades en la preparació de la matèria primera.

El ganivet permet realitzar operacions de gran precisió, especialment les relacionades amb la confecció dels brins, la selecció de les parts aprofitables de la palma i el retall dels elements sobrants. Per aquest motiu, el seu ús requereix experiència i habilitat manual, ja que la qualitat final dels brins depèn en bona mesura de la regularitat i uniformitat dels talls efectuats.

Per les seves característiques i funcionalitat, el ganivet constitueix una de les eines més representatives i imprescindibles de l'artesania tradicional de la palma.

e) Agulles:

Instrument constituït per una barreta de llautó de secció rectangular, proveïda d'una punta en un dels extrems i de dos orificis de secció quadrangular a l'extrem oposat. Les seves dimensions poden variar entre els 5 i els 20 centímetres de longitud, si bé tradicionalment es distingeixen tres mides principals, cadascuna associada a una funció específica dins el procés d'elaboració de l'obra de palma.

Les agulles de dimensions més reduïdes, aproximadament de 5 centímetres de llargària, s'utilitzen principalment per al brodat de les peces de llata amb brins tenyits o amb ràfia. Un segon model, d'entre 9 i 10 centímetres de longitud, és el que habitualment es destina a la confecció i costura de la llata fina. Finalment, les agulles de major longitud, que poden arribar als 20 centímetres, s'empren per treballar i cosir la llata gruixada.

Tradicionalment, les artesanes han mostrat una clara preferència per les agulles de llautó davant les de ferro. Aquesta predilecció es deu al fet que el llautó presenta una major resistència a l'oxidació, conserva millor les seves característiques de superfície i facilita el pas de l'eina entre els punts del trenat, contribuint així a una execució més fluida de les tasques de costura.

Les agulles de llautó i de ferro eren fabricades, i encara avui es poden fabricar, a les ferreries locals, mentre que les d'acer s'adquirien habitualment a les merceries. Aquesta diversitat de materials reflecteix tant l'adaptació dels artesans als recursos disponibles com la importància que aquesta eina ha tingut tradicionalment en els diferents processos de confecció de l'obra de palma.

f) Cinta mètrica:

Eina de mesura d'incorporació relativament recent dins l'àmbit de l'artesanía de la palma. Tradicionalment, les dimensions de les peces es determinaven mitjançant unitats de mesura corporals i d'ús corrent, principalment els pams i les braces, sense recórrer a instruments de mesura estandaritzats.

Amb la progressiva generalització dels sistemes de mesura convencionals, la cinta mètrica es va incorporar a les tasques de confecció de les peces, especialment per garantir una major precisió en les dimensions i una major uniformitat en els productes elaborats.

Habitualment s'empren les cintes flexibles utilitzades en el treball tèxtil i la confecció, tot i que en alguns casos també es fa servir el metre de fuster. Ambdós instruments permeten verificar longituds i proporcions de manera ràpida i precisa, complementant unes tècniques artesanals que, durant molt de temps, es basaven fonamentalment en l'experiència i en les mesures tradicionals transmeses oralment.

g) Esporginador:

Eina formada per una agulla de ferro proveïda d'un mànec de fusta en un dels extrems i d'una doble punta a l'extrem oposat. La seva funció principal consistia a esporginar els brins de la palma durant les fases de preparació de la matèria primera destinada al trenat.

El seu ús anava associat a un petit suport de fusta que es col·locava sobre el genoll de la persona que realitzava la tasca. Una vegada travessat el bri amb les dues puntes de l'eina, aquest era estirat per tal d'eliminar-ne les irregularitats i obtenir l'amplària desitjada. Aquest procediment permetia preparar els brins amb la uniformitat necessària per a la posterior elaboració de la llata i de les diferents peces d'obra de palma.

Es tracta d'una eina actualment desapareguda de l'ús habitual, conseqüència de la progressiva transformació i simplificació dels processos productius tradicionals. Tot i això, el seu record es conserva entre algunes llateres que encara en conserven el coneixement i la memòria d'ús. En els darrers anys se n'han desenvolupat algunes versions adaptades a les necessitats actuals, inspirades en el model tradicional.

L'esporginador constitueix un exemple significatiu de l'instrumental específic associat a l'artesanía de la palma, caracteritzat per la senzillesa formal i per una estreta adequació a les funcions concretes que havia de complir dins el procés artesanal.

6. DEFINICIÓ I CARACTERITZACIÓ DE L'OBRA DE PALMA COM A BÉ INTEGRANT DEL PATRIMONI CULTURAL IMMATERIAL

D'acord amb la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears, l'obra de palma, a Mallorca, constitueix una manifestació cultural que compleix plenament els requisits que defineixen el patrimoni cultural immaterial. A continuació es justifiquen els trets definidors:

a) És un patrimoni interioritzat per la comunitat:

L'obra de palma forma part de la identitat col·lectiva de nombroses comunitats mallorquines, especialment als municipis d'Artà, Capdepera, s'Arracó, Andratx, Galilea, Pollença i Alcúdia. Durant segles ha estat integrada en la vida quotidiana, en l'economia familiar i en la cultura popular d'aquests territoris. La societat local reconeix aquesta artesanía com un element propi i diferenciador, íntimament vinculat a la història i al paisatge del garballó. La seva presència en la memòria col·lectiva es reflecteix en la toponímia, les expressions populars, els vocabularis específics, les festes i les iniciatives culturals contemporànies orientades a la seva recuperació i difusió.

b) És un patrimoni compartit pels membres de la col·lectivitat:

L'obra de palma no ha estat mai un coneixement restringit a un grup tancat, sinó una activitat comunitària que implicava famílies senceres i sovint barris complets. Especialment a Capdepera, les vetleries constituïen espais col·lectius on veïns i veïnes es reunien per fer llata, compartir experiències, transmetre coneixements i reforçar els vincles socials. Aquesta dimensió comunitària va convertir l'obra de palma en una pràctica compartida per la major part de la població i en un element cohesionador de la comunitat.

c) És un patrimoni viu i dinàmic:

Malgrat la regressió experimentada durant la segona meitat del segle XX, l'obra de palma continua essent una pràctica viva. Actualment, es manté gràcies a artesans, associacions, centres educatius, museus i projectes de recuperació patrimonial. A més, ha demostrat una gran capacitat d'adaptació als nous temps, incorporant noves funcionalitats, desenvolupaments creatius i vinculacions amb l'art contemporani, com exemplifica el projecte EstormiART, que reinterpreta l'estormia tradicional des de llenguatges artístics actuals.

d) És un patrimoni transmès de forma oral i pràctica:

La transmissió de l'obra de palma s'ha produït tradicionalment mitjançant l'aprenentatge directe, l'observació i la pràctica. Els coneixements relacionats amb l'arrabassada de palmes, l'ensofrat, l'embrinat, el trenat de la llata i la confecció de les peces passaven de generació en generació dins l'àmbit familiar i comunitari. Aquesta transmissió oral inclou també un ric vocabulari tècnic i un conjunt de gestos i habilitats manuals que difícilment poden ser apresos exclusivament mitjançant manuals o formació teòrica.

e) És un patrimoni preservat principalment per la comunitat portadora:

La conservació de l'obra de palma ha estat possible gràcies al compromís dels seus portadors. Les artesanes i artesans han mantingut el coneixement fins i tot durant períodes de crisi econòmica o de disminució de la demanda. Actualment, associacions com Art de la Pauma, els grups locals de llataïdors, els tallers formatius i diverses iniciatives municipals continuen desenvolupant una tasca essencial de preservació i transmissió.

f) Té una evident dimensió material associada:

Tot i que el bé objecte de protecció és de naturalesa immaterial, la seva existència està estretament vinculada a nombrosos elements materials. Entre aquests destaquen el garballó (*Chamaerops humilis*), les eines d'arrabassar les palmes, els ensofradors, els ganivets d'embrinar, les agulles de cosir llata, els espais de treball, les vetleries tradicionals i el conjunt de peces elaborades, com senalles, capells, graneres, morrions, esportins o estormies. Tots aquests elements constitueixen el suport físic indispensable de la manifestació cultural.

g) Es troba contextualitzat en un territori i una història concrets:

L'obra de palma està indissolublement lligada als territoris on creix el garballó de forma natural, especialment les serres i muntanyes de les comarques del Llevant, Ponent i sectors de la Tramuntana. La seva pràctica es documenta històricament des de l'edat mitjana i ha configurat durant segles una forma específica de relació entre les comunitats locals i el seu medi natural. Aquest arrelament territorial i històric constitueix una de les seves principals singularitats.

h) Continua essent experimentat en el present:

La manifestació no pertany exclusivament al passat, sinó que continua formant part de la realitat actual. Se celebren demostracions, tallers, cursos, fires artesanes, activitats escolars i esdeveniments relacionats amb la llata. L'activitat de les associacions i la comercialització de peces artesanes evidencien que l'obra de palma continua essent practicada, valorada i experimentada per la societat contemporània.

i) Forma part de les formes de vida tradicionals mallorquines:

Durant segles, l'obra de palma va constituir una activitat econòmica essencial per a moltes famílies mallorquines. Formava part de la vida domèstica, de les estratègies de subsistència i de l'organització social de pobles com Artà i Capdepera. Les vetleries, la recol·lecció de les palmes, la feina compartida i la comercialització dels productes formen part d'un sistema cultural i social característic del món rural mallorquí. Igualment, l'activitat contribuï de manera decisiva a l'autonomia econòmica de moltes dones i a la configuració d'un model social singular dins Mallorca.

j) És un patrimoni vulnerable davant la pèrdua de transmissió:

L'obra de palma es troba actualment en una situació de vulnerabilitat derivada de diversos factors. Entre aquests destaquen l'envelliment dels principals dipositaris del coneixement, la disminució del nombre d'artesans professionals, la desaparició dels contextos tradicionals d'aprenentatge i la competència de productes industrials elaborats fora de Mallorca. La interrupció de la transmissió generacional constitueix

avui una de les principals amenaces per a la seva continuïtat.

k) Presenta una forta experiència sensorial:

L'obra de palma implica una experiència sensorial completa vinculada als colors naturals de les palmes, les textures del material vegetal, l'olor característica del procés d'ensofrat, el tacte dels brins durant el trenat i els sons associats al treball artesanal. Aquesta experiència sensorial forma part integral del procés productiu i contribueix a la seva singularitat com a patrimoni viu.

l) Manté una estructura ritualitzada en els seus processos productius:

La producció de l'obra de palma segueix una seqüència tradicional perfectament definida que s'ha mantingut durant generacions. L'arrabassada de les palmes durant els períodes establerts, l'estesa, l'ensofrat, l'embrinat, la confecció dels brins, el trenat de la llata i l'elaboració final de la peça constitueixen un procés ordenat i codificat que es repeteix sistemàticament. Igualment, les vetleries representaven espais ritualitzats de producció i convivència on es reproduïen pautes socials, coneixements i formes d'organització heretades de generació en generació.

7. RISCOS I ESTAT DE CONSERVACIÓ

7.1. RISCOS AMBIENTALS

Un dels principals factors de risc per a la continuïtat de la manifestació és la progressiva desaparició dels coneixements relacionats amb l'aprofitament tradicional del garballó. La pèrdua de les tècniques de recol·lecció selectiva de les palmes, del coneixement dels cicles naturals de la planta i de l'experiència acumulada sobre els períodes i les formes adequades d'extracció implicaria no només l'erosió d'un saber artesanal especialitzat, sinó també la desaparició d'una forma específica de relació amb el territori. Aquest conjunt de pràctiques i coneixements constitueix un patrimoni ecològic tradicional inseparable dels valors culturals que configuren l'obra de palma.

Paral·lelament, diversos factors ambientals poden afectar negativament les poblacions de garballó i els ecosistemes on es desenvolupen. Entre aquests factors destaquen els canvis en els usos del sòl, la pressió urbanística, els incendis forestals, la fragmentació dels hàbitats i els efectes derivats del canvi climàtic. Aquests processos poden alterar les condicions ecològiques necessàries per al desenvolupament de l'espècie i afectar la disponibilitat futura de la matèria primera associada a la pràctica artesanal.

A aquestes amenaces s'hi afegeix la presència de l'espècie invasora al·lòctona *Paysandisia archon*, que constitueix actualment una de les principals amenaces biològiques per al garballó. Originària de l'Uruguai, fou detectada per primera vegada a Mallorca l'any 2001, a la zona de Formentor, probablement associada al comerç de palmeres destinades a usos ornamentals i de jardineria. L'absència de depredadors naturals n'ha afavorit l'expansió, tant a les Illes Balears com a la resta de l'Estat espanyol i en diverses regions de França. Les larves es desenvolupen a l'interior de la planta, on s'alimenten dels teixits vegetals fins a les arrels, especialment de la zona central, provocant un debilitament progressiu del garballó. La presència de serradís al tronc constitueix un dels principals indicadors de la infestació. El cicle larvari es prolonga aproximadament durant dos anys, mentre que la reproducció de l'espècie es concentra als mesos d'estiu.

Igualment, les poblacions de cabra assilvestrada introduïdes a Mallorca exerceixen una pressió significativa sobre la flora autòctona i poden afectar les poblacions de garballó. Aquests animals consumeixen les fulles i les inflorescències de la planta, fet que pot comprometre el seu desenvolupament i la seva capacitat reproductiva. Tot i que també intervenen en la dispersió de les llavors a través del consum dels fruits, la seva incidència sobre les poblacions de garballó constitueix un factor de pressió sobre aquesta espècie.

7.2. RISCOS EN LA TRANSMISSIÓ CULTURAL

Des del punt de vista de la transmissió cultural, el principal factor de risc és l'envelliment progressiu dels portadors dels coneixements tradicionals i la insuficient incorporació de noves generacions al procés d'aprenentatge. La desaparició dels antics contextos de transmissió comunitària, especialment les vetleries i els espais domèstics on tradicionalment s'aprenia l'ofici, ha alterat els mecanismes naturals de reproducció del coneixement. Igual que ocorre amb altres cultures de fibres vegetals mediterrànies, la transmissió intergeneracional, basada històricament en l'observació directa i la pràctica continuada, ha entrat en una situació de fragilitat que requereix nous instruments pedagògics i nous formats de difusió.

A aquesta situació s'hi afegeix la progressiva reducció de la rendibilitat econòmica de l'activitat. La competència de productes industrials fabricats amb materials sintètics o importats a baix cost ha provocat la desaparició de molts dels usos tradicionals que justificaven la producció artesanal. En conseqüència, la viabilitat futura de l'obra de palma depèn en bona mesura de la seva capacitat per adaptar-se a nous mercats, incorporar usos contemporanis i reforçar la valorització social dels productes elaborats artesanalment.

Els riscos no afecten exclusivament els coneixements i les pràctiques tradicionals, sinó també els elements materials associats a la seva producció. La desaparició progressiva d'eines, tallers, col·leccions etnogràfiques, espais de treball i documentació històrica pot comportar una pèrdua irreversible de testimonis fonamentals per a la comprensió de la manifestació cultural. La conservació d'aquests elements és

imprescindible perquè constitueixen el suport físic sobre el qual es fonamenta la transmissió dels coneixements immaterials.

Així mateix, la desvinculació progressiva de la població respecte dels processos productius tradicionals genera un risc de descontextualització cultural. La transformació de les peces de llata en simples objectes decoratius, desvinculats dels seus significats socials, històrics i identitaris, pot afavorir una pèrdua d'autenticitat i una simplificació dels valors culturals associats a aquesta manifestació. Per aquest motiu resulta essencial garantir la transmissió no només de les tècniques manuals, sinó també dels relats, els valors, la terminologia específica, les pràctiques socials i la memòria col·lectiva vinculades a l'obra de palma.

7.3. ESTAT DE CONSERVACIÓ

En conseqüència, l'estat de conservació del bé es pot considerar acceptable però vulnerable, ja que encara manté comunitats portadores actives i mecanismes de transmissió operatius, però es troba exposat a factors socials, econòmics, culturals i ambientals que podrien comprometre'n la continuïtat a mitjà i llarg termini si no es despleguen mesures específiques de salvaguarda. La preservació de l'obra de palma exigeix, per tant, una actuació integral que contempli simultàniament la protecció dels coneixements tradicionals, la viabilitat de l'activitat artesanal, la conservació de les poblacions de garballó i el manteniment dels paisatges culturals on aquesta manifestació ha desenvolupat històricament el seu significat.

L'obra de palma, a Mallorca, es manté actualment gràcies a la continuïtat d'un nombre reduït d'artesans i artesanes, al compromís de diverses associacions culturals i a les iniciatives desenvolupades per administracions públiques, museus, centres educatius i entitats de divulgació. Tanmateix, la manifestació es troba en una situació de vulnerabilitat que justifica l'adopció de mesures específiques de salvaguarda.

8. MESURES DE SALVAGUARDA

8.1. MESURES PRESES

Durant les darreres dècades s'han desenvolupat diverses iniciatives orientades a la preservació, documentació, transmissió i difusió de l'obra de palma, impulsades tant per les administracions públiques com per entitats culturals, associacions i la pròpia comunitat portadora; entre les quals podem destacar les següents:

a) Creació del Museu de la Llata de Capdepera:

Una de les actuacions més significatives ha estat la creació del Museu de la Llata de Capdepera, situat al Castell de Capdepera, que exerceix una funció de conservació, interpretació i difusió del patrimoni associat a aquesta artesanía. Aquest equipament permet contextualitzar històricament l'activitat, conservar documentació i objectes vinculats al procés productiu i apropar-ne el coneixement a residents i visitants.

b) Tallers educatius:

En l'àmbit educatiu, diferents institucions han impulsat tallers escolars i activitats formatives orientades a la transmissió dels coneixements tradicionals. Aquestes accions permeten que els infants i joves coneguin les tècniques bàsiques de treball de la palma i prenguin consciència del seu valor patrimonial.

c) Activitats del Parc Natural de Llevant:

Una de les iniciatives més destacades de les darreres dècades en relació amb la salvaguarda de l'obra de palma ha estat la tasca desenvolupada pel Parc Natural de la Península de Llevant, que ha incorporat aquesta manifestació cultural com un dels elements més representatius de la relació històrica entre les comunitats locals i el medi natural. Mitjançant programes d'educació ambiental, activitats interpretatives, demostracions artesanals, tallers de llata i accions de sensibilització, el Parc ha contribuït de manera decisiva al manteniment i la transmissió dels coneixements associats al garballó i a la seva transformació artesanal.

La col·laboració entre el Parc Natural, les administracions locals i les associacions de llatadores ha permès desenvolupar actuacions orientades tant a la transmissió dels coneixements tècnics vinculats a l'obra de palma com a la divulgació dels valors naturals del garballó (*Chamaerops humilis*), espècie vegetal que constitueix la seva base material. Entre les mesures adoptades destaca també el control, tant físic com biològic, de la plaga provocada per l'espècie invasora al·lòctona *Paysandisia archon*, amb l'objectiu de protegir les poblacions de garballó i garantir la disponibilitat futura d'aquest recurs.

Des d'una perspectiva ambiental, aquestes iniciatives han contribuït a posar en valor els coneixements tradicionals relacionats amb l'aprofitament sostenible del garballó, la identificació dels períodes adequats de recol·lecció i el respecte pels cicles naturals de regeneració de la planta. Així mateix, han afavorit una major conscienciació sobre la necessitat de conservar els hàbitats on prospera aquesta espècie i de preservar els paisatges culturals resultants de la interacció secular entre les persones i el medi natural.

Aquest conjunt d'actuacions ha contribuït igualment a reforçar la percepció del garballó no només com un recurs artesanal de gran valor cultural, sinó també com un component essencial dels ecosistemes mediterranis i dels paisatges culturals característics del Llevant mallorquí. D'aquesta manera, la salvaguarda de l'obra de palma s'ha vinculat estretament a la conservació del patrimoni natural que en fa possible la continuïtat.

Aquest enfocament integrat coincideix amb els principis recollits en els plans de salvaguarda de les cultures de fibres vegetals, segons els quals la conservació dels coneixements tradicionals és inseparable de la conservació de les espècies vegetals, dels ecosistemes que les sustenten i dels paisatges culturals que han contribuït a modelar. Per aquest motiu, les actuacions impulsades pel Parc Natural de la Península de Llevant constitueixen una experiència especialment rellevant de gestió conjunta del patrimoni cultural immaterial i del patrimoni natural, i esdevenen un referent en l'aplicació de polítiques de salvaguarda de caràcter integral.

d) Associació Art de la Pauma:

Especialment rellevant ha estat el suport del Parc a iniciatives com l'Associació Art de la Pauma, que ha contribuït a la recuperació i difusió dels coneixements tradicionals vinculats a la recol·lecció, preparació i treball de la palma, així com a l'organització de cursos, demostracions i trobades d'artesans. Aquestes actuacions han afavorit la continuïtat dels processos de transmissió comunitària i han contribuït a incrementar la visibilitat social de la manifestació.

e) Exposicions temporals i activitats divulgatives:

També s'han impulsat nombroses exposicions temporals i activitats divulgatives, orientades a donar visibilitat a aquesta manifestació cultural. Entre aquestes destaca especialment el projecte **estormiART**, desenvolupat a Capdepera, que va aconseguir vincular la creació artística contemporània amb l'artesanía tradicional a partir de la reinterpretació de l'estormia, una de les peces més emblemàtiques de l'obra de palma. El projecte va reunir desenes d'artistes que intervingueren sobre estormies elaborades per les llatadores locals, contribuint a la projecció pública i a la revalorització social de l'ofici.

Aquesta iniciativa va demostrar la capacitat de l'obra de palma per dialogar amb llenguatges contemporanis sense perdre la seva autenticitat, afavorint noves formes d'apropiació cultural i ampliant-ne la presència en l'àmbit artístic i creatiu.

f) Publicacions, documentació i enregistraments audiovisuals:

Igualment, s'ha dut a terme una important tasca de documentació i investigació, materialitzada en publicacions especialitzades, reculls terminològics, estudis històrics, exposicions documentals, enregistraments audiovisuals i treballs de recerca. Destaca especialment la publicació de monografies dedicades a l'obra de palma, les investigacions relatives a les dones treballadores de la llata i el conjunt de materials audiovisuals que documenten els processos tècnics, els testimonis orals i les pràctiques associades a aquesta artesanía.

Aquest conjunt d'actuacions ha contribuït de manera significativa a mantenir viva la manifestació, afavorint-ne la visibilitat social i reforçant els mecanismes de transmissió comunitària.

8.2. PROPOSTA D'ALTRES MESURES DE SALVAGUARDA

La preservació de l'obra de palma implica protegir simultàniament la manifestació cultural, els coneixements ecològics que la sustenten i els espais naturals on aquesta es desenvolupa, reconeixent la interdependència existent entre biodiversitat, paisatge i patrimoni cultural immaterial. Per tant, les mesures de salvaguarda de l'obra de palma s'han de plantejar-se des d'una perspectiva integral que coordini les polítiques de patrimoni cultural i les de conservació de la biodiversitat, incorporant els valors culturals associats al garballó als instruments de planificació i gestió dels espais naturals on és present. Aquesta coordinació ha de permetre compatibilitzar la continuïtat dels aprofitaments tradicionals amb la conservació dels valors ecològics que caracteritzen els *garballonars* de Mallorca.

Malgrat que hi ha molta feina feta entorn de l'obra de palma, d'acord amb els principis establerts per la Llei 18/2019, de 8 d'abril, de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de les Illes Balears, es considera necessari reforçar les actuacions de salvaguarda mitjançant un conjunt de mesures estructurades en diversos àmbits.

8.2.1. ÀMBITS DE SALVAGUARDA

ÀMBIT D'ESTUDI

a) Inventari sistemàtic de coneixements i persones portadores:

Es proposa la realització d'un inventari exhaustiu dels coneixements, tècniques, processos, vocabulari especialitzat, tipologies de peces i comunitats portadores, amb especial atenció als darrers mestres artesans dipositaris dels coneixements tradicionals.

Es recomana igualment impulsar la recollida sistemàtica de testimonis orals, enregistraments audiovisuals i documentació gràfica dels processos productius tradicionals, especialment d'aquelles pràctiques que presenten major risc de desaparició.

b) Programa permanent d'investigació:

Es considera necessari desenvolupar un programa permanent d'investigació, coordinat entre les administracions públiques, les universitats, els museus i les entitats vinculades a la salvaguarda del bé, amb l'objectiu d'ampliar el coneixement sobre els aspectes històrics, socials, econòmics, lingüístics, etnològics i ambientals relacionats amb l'obra de palma.

Entre les línies de recerca prioritàries destaca l'estudi de la relació històrica entre les comunitats llatadores i els ecosistemes de garballó, incidint especialment en els sistemes tradicionals d'aprofitament i gestió del recurs. Aquesta investigació hauria de documentar les tècniques de recol·lecció, els calendaris tradicionals de collita, els criteris de selecció de les palmes i el conjunt de coneixements ecològics locals vinculats a la conservació i regeneració dels garballonars.

Igualment, cal impulsar estudis periòdics sobre l'estat de conservació dels garballonars de Mallorca i sobre els factors que poden comprometre'n la viabilitat a mitjà i llarg termini. En aquest sentit, resulta especialment rellevant analitzar els efectes dels canvis d'usos del sòl, els incendis forestals, la urbanització difusa, la pressió recreativa i les conseqüències derivades del canvi climàtic. Els resultats obtinguts han de facilitar la definició de criteris tècnics que permetin compatibilitzar la conservació dels hàbitats naturals amb la continuïtat dels usos culturals tradicionals associats a l'obra de palma.

Finalment, es proposa l'elaboració d'una guia de bones pràctiques per a la recol·lecció i l'aprofitament sostenible del garballó, basada en la combinació del coneixement científic i dels sabers tradicionals conservats pels artesans, artesanes i recol·lectors. Aquesta guia hauria de constituir una eina de referència per a les persones portadores del bé i per a les institucions implicades en la seva salvaguarda, afavorint una gestió sostenible del recurs i la transmissió de pràctiques compatibles amb la preservació dels valors naturals i culturals que sustenten aquesta manifestació patrimonial.

ÀMBIT DE DIFUSIÓ

c) Exposicions itinerants:

Resulta necessari potenciar la celebració d'exposicions permanents i itinerants que expliquin el procés artesanal, la seva evolució històrica i la seva importància social, facilitant-ne l'accés a tota la població de Mallorca.

d) Recursos digitals educatius:

Es proposa crear una plataforma digital de referència que integri recursos pedagògics, audiovisuals, testimonis, glossaris, itineraris culturals i materials formatius destinats tant al públic general com als centres educatius.

e) Integració en programes patrimonials i mediambientals:

Es considera convenient incorporar de manera estable l'obra de palma als programes de difusió patrimonial impulsats per institucions culturals, museus, centres d'interpretació i organismes de promoció turística, així com fomentar la celebració de jornades, trobades i congressos especialitzats en les artesanies de fibres vegetals mediterrànies, amb la finalitat d'afavorir l'intercanvi de coneixements i experiències amb altres territoris que comparteixen tradicions similars.

Les actuacions de difusió han de posar en valor tant la dimensió cultural de l'obra de palma com la seva vinculació amb el medi natural que la sustenta. Amb aquest objectiu, es proposa elaborar materials divulgatius i recursos educatius que expliquin el paper ecològic del garballó en els ecosistemes mediterranis, així com la contribució dels coneixements tradicionals a la seva gestió sostenible. Igualment, es recomana incorporar aquests continguts en exposicions, centres d'interpretació, museus i plataformes digitals, destacant la relació existent entre biodiversitat, paisatge i patrimoni cultural immaterial.

Complementàriament, es proposa promoure activitats de sensibilització i interpretació ambiental, com ara visites guiades als espais on es desenvolupa aquesta pràctica, tallers i jornades divulgatives sobre els valors naturals i culturals dels paisatges de la llata i sobre els serveis ecosistèmics associats als garballonars.

f) Potenciar la participació en fires i esdeveniments d'artesanía:

Augmentar la visibilitat i el reconeixement de l'artesanía de l'obra de palma tant a nivell local com internacional.

g) Fomentar la difusió en termes qualitatius.

En tots els casos, per a una promoció correcta de l'obra de palma i la seva significació social i cultural, tant en els materials educatius com en

la presència en els mitjans i sistemes digitals de comunicació.

ÀMBIT DE PROTECCIÓ

h) Protecció dels espais i col·leccions relacionades.

Es considera necessari garantir la preservació dels elements materials associats a l'obra de palma, incloent-hi els tallers tradicionals, les col·leccions etnogràfiques, la documentació històrica, les eines específiques i la resta de testimonis que contribueixen a explicar-ne l'evolució històrica i el procés artesanal.

La salvaguarda d'aquest patrimoni requereix una protecció integral que abasti tant la manifestació cultural com la matèria primera que la sustenta. En conseqüència, cal reforçar la coordinació entre les polítiques de patrimoni cultural i les de conservació de la biodiversitat, incorporant els valors culturals associats al garballó en les estratègies de gestió dels espais naturals on aquesta espècie és present.

Així mateix, es proposa identificar, documentar i preservar els principals paisatges culturals vinculats històricament a l'obra de palma, especialment aquells territoris on la presència del garballó i les pràctiques tradicionals d'aprofitament han mantingut una relació continuada al llarg del temps. La dimensió material i la dimensió immaterial del bé són inseparables i, per tant, han de ser objecte d'una protecció conjunta.

Finalment, es recomana establir mecanismes de seguiment de l'estat de conservació de les poblacions de garballó i promoure, quan sigui necessari, actuacions de restauració ecològica i de manteniment dels hàbitats, garantint que els aprofitaments tradicionals es desenvolupin d'acord amb criteris de sostenibilitat ambiental i de conservació del patrimoni natural associat.

i) Suport a la comercialització de producte autèntic.

Es proposa impulsar mecanismes de certificació o distintius de qualitat que permetin identificar clarament les peces elaborades artesanalment a Mallorca, contribuint a diferenciar-les de les imitacions industrials importades.

Cal fomentar l'ús de productes autèntics d'obra de palma en espais institucionals, actes oficials, museus i equipaments públics, reforçant-ne el prestigi social i cultural.

Igualment, es considera necessari donar suport a la viabilitat econòmica de l'activitat mitjançant ajudes a la producció artesana, programes de comercialització, participació en fires especialitzades i promoció dels productes elaborats localment.

Es proposa fomentar la col·laboració entre artesans, artistes, dissenyadors i creadors contemporanis, seguint experiències d'èxit com estormiART, amb l'objectiu d'afavorir noves aplicacions creatives de l'obra de palma i garantir la seva vigència dins la societat actual.

ÀMBIT DE TRANSMISSIÓ

j) Xarxa de mestres artesans.

La continuïtat futura de l'obra de palma depèn principalment de la seva transmissió efectiva a les noves generacions. Per aquest motiu, es proposa la creació d'una xarxa estable de mestres artesans i aprenents, que afavoreixi la transmissió directa dels coneixements tradicionalment adquirits de manera oral i pràctica.

k) Formació reglada i no reglada.

Es recomana continuar i impulsar nous programes de formació reglada i no reglada, incorporant continguts relacionats amb l'obra de palma en escoles d'art, centres de formació professional, escoles d'adults i programes educatius complementaris.

l) Convenis amb centres educatius.

Es considera convenient establir convenis de col·laboració amb centres educatius de diferents nivells per facilitar el coneixement directe de l'obra de palma a través de tallers pràctics, demostracions i activitats formatives impartides per artesans i artesanes en actiu. Aquestes iniciatives han de contribuir a apropar les noves generacions als valors culturals, socials i patrimonials associats a aquesta manifestació artesanal.

Així mateix, es proposa incorporar continguts específics sobre patrimoni natural, sostenibilitat i gestió tradicional del territori als programes formatius adreçats tant a l'alumnat com als artesans i al conjunt de la ciutadania, reforçant la comprensió de l'obra de palma com una pràctica estretament vinculada als ecosistemes del garballó i a l'aprofitament sostenible dels recursos naturals.

Igualment, es recomana promoure activitats intergeneracionals que afavoreixin la transmissió directa dels coneixements i habilitats associats a l'ofici, facilitant l'intercanvi d'experiències entre les persones dipositàries del saber tradicional i les noves generacions. Aquestes accions

contribueixen no només a la preservació de les tècniques artesanals, sinó també a la salvaguarda de la memòria ecològica i dels coneixements vinculats a la gestió tradicional del garballó i dels paisatges culturals associats a l'obra de palma

8.2.2. PLA DE SALVAGUARDA PARTICIPATIU

En conjunt, aquestes mesures haurien d'integrar-se en un **Pla de Salvaguarda participatiu**, elaborat conjuntament amb la comunitat portadora, les associacions, els artesans, els ajuntaments implicats i les institucions competents en matèria de patrimoni cultural i natural, revisable periòdicament per adaptar-se a les noves necessitats de preservació i transmissió del bé.

Veure expedient administratiu corresponent al glossari, bibliografia i documentals.

